Бүгү чүрттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 74 (11872) | 1982 чылдың март 30, вторник | 1925 чылда үндезилеттингеш | Өртээ 3 көп.

БРИГАДАДА ПАРТИЯ БӨЛҮҮ

СЭКП-ниң XXVI съездизиниң экономиканы шапкын хөгжүдер талазы-биле айтыышкыннарынга, СЭКП ТК-ның болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң «Планнаашкынны эжижидеринге болгаш бүдүрүлгениң ажыктыын база ажылдың шынарын бедидеринге ажыл-агый механизминиң салдарын күштелдирер дугайында» доктаалынга дүүштүр үлетпүрге, тудугга бүдүрүлге бригадаларын калбаа-биле тургузарынче угланган хемчегларни республиканың партия, ажыл-агый органнары боттандырып турар. Он бирги беш чылда күш-ажылды организастаарының ол хевири ажылга кол черни эдлээн.

Амгы үеде республиканың үлетпүрүнде 400 ажыг, тудугда 362, көдээ ажыл-агыйда 346 бригадалар бар. Ол коллективтерге партийжи өзекти бижыглаар, коммунистерниң салдарын күштелдирери-биле бригадаларның партия бөлүктерин тургускан. Бүдүрүлгелерде 29, тудугда 39, көдээ ажыл-агыйда 240 бригадаларда партия бөлүктери ажылдап турар.

Бүдүрүлгениң эге звенолары — бригадалар, эдлээлгер, участоктар онзагай ужур-дузалыг. Чогум-на аңаа планнарның, социалистиг хүлээлгелерниң салым-чолу шиитпирлеттинер. Ынчангаш партбөлүктер чарышты хөгжүдериниң айтырыгларын доктаамал кичээнгейге тудуп, ажыл-ишчи бүрүзү бүдүрүлге планнарын күүседирер турарын, ажылдың ажыктыын болгаш шынарын бедидерин, бригадирлер, мастерлер, профзвилел организациялары-биле кады чедип ап турар.

Чижекке «Тыва тудуг» трестиң 48 дугаар тудуг эргелелинде ССРЭ-ниң профзвилелдериниң XVII съездизиниң делегады Е. С. Бизяева удурткан шеверлекчилер бригадазында партия бөлүүн нөргүзүп болур. Коллективтиң дең-десни ажылдаарын, боттарының мурнунда бүдүрүлге онаалдаларын чедиишкинниг күүседир дээш эвээш ажылды партия бөлүү кылып келген. Бригадада 20 кижи бар. Партия бөлүү — оон составында чеди коммунистер коллективтиң ёзулуг дайынчы өзээ болуп, бедик көргүзүглерни чедип алырынга үлегер-чижээн көргүзүп, ажылдың шынарын бедидер, күш-ажылдың сагылга-чурумун бижыглаар, дагдыныышкынны калбартыр талазы-биле айтырыгларны кичээнгейниң төвүнге тургускан. Бригада бирги квартал планын профзвилелдер съездизиниң ажыттынган хүнүнге чедир күүсеткенин рапорттаан.

Партия бөлүктериниң ажылының дайынчы арга-шинээзин бедидери, оларның ажылының стил, методун сайзыраңгайжыдары парткомнарның удуртулгазындан нол хамаажыр. Бо талазы-биле улуг ажылды СЭКП Улуг-Хем райкому чорудуп турар. Бригадаларда партийжи политиктиг ажылды райкомнуң бюрозунга, эге организацияларга доктаамал чугаалажып турар. Районда 33 партия бөлүктери бар. Партия бөлүктери тургустунган коллективтерде ажыл-херек үре-түнелдерлиг. Ылаңгыя «Найырал» совхозтуң Сарыг-Хөл хөйжү бригадазында партия бөлүү (организакчызы А. Ы. Сарым-оол) коллективтиң ёзулуг дайынчы өзээ болуп, оларны мобилизастаарының эки дуржулгазын мөңнеп алган. Ол районнуң «УТКА 25 чылы» совхозунуң Арыг-Үзүү хөйжү бригадазында партия бөлүү (организакчызы К. Т. Данзын-оол) коллективтиң эки кижизидикчизи болуп, бригадада ажыл-иштиң чедиишкинниг болуурун хандырып келген. Бо бригадалар эртken чылын төрүүр чүс хойган районда көргүзүг ортумаа-биле 70 турда, тус-туста 81 болгаш 85 хураганнарны менди алганнар.

Боттарының составында бир, ийи хире коммунистиг, эвээш кижилиг бригадаларга партийжи салдар чедирип, ында ажыл-ишчилерниң чогаадыкчы идепкейин доктаамал бедидер дээш аңаа партия-комсомол бөлүктерин тургузуп азы парторганизанчыларны бадылап турар.

Ам республикада 60 хире партия, комсомол бөлүктери, оларның 33-үү көдээ ажыл-агыйда тургустунган. Партияның болгаш партия, комсомолдуң түр бөлүктерин тургузарын практиказаны эки талазын көргүскен. Ону колдуунда совхозтарга көдээ ажыл-агыйның чугула кампанияларының үезинде боттандырып келген. Ындыг партия бөлүктерин ажыглалга киирер объектилерде тудуг бригадаларынга тургузуп база болур.

Бригадаларга парторганизанчыларны бадылап тургузарын калбаа-биле практиказап турар. Ам республиканың үлетпүрүнде болгаш тудуг черлеринде 140, көдээ ажыл-агыйда 44 коммунистер ындыг даалгаларлыг. Олар эки белеткелдиг, алдар-хүндүткелдиг, организанчы болгаш политиктиг ажылга мергежээн, мурнакчы эштер болуп турар. Чижээ, Кызылдың 48 дугаар тудуг эргелелинде коммунист П. Х. Войтюк удурткан чазанакчылар бригадазының кежигүннери боттарының эжи П. И. Дреерниң дугайында чылыг сөстерни чугаалажып, ону хүндүлээрлер. Ол парторганизанчы даалгазын ак сеткилдии-биле күүседип турар. Хожудап турарлар чок ажылдаар деп инициативаны бригада деткивишаан, он бирги беш чылдың ийиги чылының планнарын хуусаа бетинде күүседир дээш чарышты дээштиг организастаан.

Бир эвээ бригадада чаңгыс-даа коммунист чок таварылгада, парторганизакчы кылдыр эргелел аппарадында инженер-техниктиг ажылдакчыларның, специалистерниң иштинден бир коммунисти бадылап болур. Республикада парторганизанчыларны ынчаар тургузар талазы-биле ажылды чаа калбартып чорудуп турар болганда, ону улам ыңай өөренип көөрү, сайзыраңгайжыдары чугула.

«Чаңгыс аай наряд-биле ажылдап турар комплекстиг бригадалар шак үени, күш-ажылчы болгаш материалдыг курлавырларны дыка хөйнү камнап ап турар. Оларда сагылга-чурум бижыг, ажыл төлевири хөй, аныяк ажылчыннар мергежилге шапкыны-биле өөренип турарлар. Оларда күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү база бедик болуп турары чугаажок» — деп, эш Л. И. Брежнев ССРЭ-ниң профзвилелдериниң XVII съездизинге онзалап демдеглээн.

Ол айтыышкыннарга дүүштүр бо айтырыгны профзвилел организациялары-биле кады шиитпирлевишаан, партия организациялары бүдүрүлгелерге, тудугларга, совхозтарга ындыг бригадаларны тургузары, оларга партийжи салдарны күштелдирери чугула.

Партия бөлүктерин тургузуп алгаш, оларның дугайын уттуптар, оларның мурнунга тодаргай сорулганы салбас, партия бөлүктериниң организанчыларын өөретпес чоруктар бар. Ындыг четпестерни чайладып, бо хүннерде партия бөлүктеринче болгаш парторганизакчыларже кичээнгейни кажангызындан-даа артык күштелдирери чугула.

Партия комитеттери партияның эге звеноларының организастыг структуразын доктаамал анализтээр, аңаа партия бөлүктерин тургузарының бар аргаларын долу ажыглаар, бригаданың ажылчыннарының эң-не мурнакчы кезээн партияга шилип алыр талазы-биле ажылды күштелдирер, партия бөлүктериниң ажылының эки дуржулгазын нептередир херек.

Кыштаглаашкын — шалыпчы фронт

БЕДИК КӨРГҮЗҮҮГЛҮҮ

«Улуг-Хая» совхозтуң Эъжимде Түлүш Күнзең-оолга удурткан хойжу бригадазы чыл бүрүде багай эвес түңнелдерни чедип ап келген. Он бирги беш чылдың ийиги чылының планныг опаалдазын чедир болгаш ажыр күүседир. ССРЭ-ниң тургустунганының 60 чылын төлептиг уткуур сорулга-биле бригаданың малчыннары бо кыжын база-ла эрес-шудургу ажылдан турар. Бүгү коданнарда малдың байдалы эки, оон чаш төлү менди доругун турар.

Чыл бүрүзүнде бригаданың бедик көргүзүглерни чедип ап турарының чылдагаанын айтырарга, оон бригадири Түлүш Чамзырыпович мынча дээр:

— Малдың кыштан хүр-менди ажарының кол-ла магадылалы — чайгы семиртилге. Бригаданың малчыннары кадарган хойларын Ыргайты, Хам-Дыт, Чипдиңээш дээш ышкаш, эки оттуг, серинп тайгаларга чайлагладып, семиртир. Күзүн иштиктиң изиг оъдун база чөп ажыглап, аңаа малын одарладыр. Ийиги чугула чүүл — тарып боозадылга. Ону чылдың-па бедик денпелге эрттирип, хойну тарып боозадыр техниктерни өөредип ап турар. Адак сөөлүнде. идиг берип турар база бир боттуг фактор — малчыннарның амыдыраң-чурттаарынга, ажылдаарынга таарымчалыг байдалды тургускааны. Эъжим ооруунда бригада төвүнде магазин, чупар-бажың, кызыл-булуң болгаш библиотека бар, ажылдап турар. Бо бүгү малчыннарга кончуг таарымчалыг.

Амгы үеде бригаданың хойжулары төрүүр 100 хойга онаштыр 85—90 хураганны менди доруктуруп турар. Хойнуң ооллаашкыны ам-даа үргүлчүлевишаан. Ындыг бедик көргүзүгнү тарып боозадылганы күзүн чогуур негелдеге дүүштүр чорутканының түңнелинде чедип алган.

К. ООЛЧУГАШ.
Улуг-Хем район.

БҮЗҮРЕЛДИГ БИС

Бистиң «Тыва» совхозтуң семиртилге комплекизи барының талакы дөрт районнуң ажыл-агыйларының шарыжыктарын кооперация ёзугаар хүлээп алгаш, семиртилге шөлүнге тургузу азырап турар. Ажыл-агыйлардан келген шарыжыктарны бир ай иштинде шенелдеге тургузар. Оон соонда оларны уксаа, деңзи, назы-харының аайы-биле тус-тус коданнарга 300-300 баш кылдыр акгылаар. Оон зоотехниктиг рацион ёзугаар чемгерип турар.

Амгы үеде ниитизи-биле бистиң совхозта чыл эгезинден бөөр 2200 баш шарыжыгаштарны семиртилгеде тургускан. Оон иштинде 1200 баш кооперацияның азы ажыл-агыйларның шарыжыгаштары болуп турар. Шарыжыгаштарны 16 кадарчы ажаап, чемгерип, а чем үүрмектеп бөөр черде 10 кижи ажылдап турар. Ында 5 трактор доктаамал быжыглаттынган. Суг-биле хандырылга эки.

Бистиң семиртилгеде ажылдап турар кадарчыларывыс колдуунда арга-дүржулгалыг, үр чылларда ажылдап келген бедик класстыг кижилер. Бирги класстың кадарчылары Кошкар-оол Куулар, Доржу Куулар, Пынула Сат, Калдар-оол Ховалыг олар боттарының онаашкан ажыл-херээн ак сеткилдиг кылып турар.

Он бирги беш чылдың ийиги чылында база ССРЭ-ниң тургустунганындан бөөр 60 чыл болур оюнга төлептиг ужуражыр дээш, бистиң кадарчыларывыс бедиткен социалистиг хүлээлгелерни алган күжениишкинниг ажылдап турар. Ылаңгыя Кошкар-оол Куулар хонукта 550 грамм немелде деңзи алыр социалистиг хүлээлгезин 900 грамм, Доржу Куулар 850 грамм, Калдар-оол Ховалыг 750 грамм чедирип, мурнакчыларның одуруунда чоруп турар.

Бистиң совхоз бо чылдың бирги кварталында 93 тонна немелде деңзини алыр болгаш ону хуусаа бетинде күүседир сорулга салган. Ол сорулганы күүседиринің бүгү аргалары бисте бар болгаш ону, күүседип болур дээрзин бистиң кадарчыларывыстың эрес-шудургу күш-ажылынган доруп болур.

Семиртилге шөлүнде турар малдарны мал чеми-биле үзүктел чок хандырар дээш бүгү бар аргаларны совхозтуң дирекциязы ажыглап турар. Ол ышкаш мал чемниң курлавырларын тургузарыбиле Өвүр районнуң Ак-Чыраада Хеймер-оол Ондарга удурткан 8 кижи составтыг механизастаттынган тускай бригаданы тургускан. Олар 120 тонна хызырышты белеткээн болгаш ол ажыл амдаа уламчылавышаан.

Кооперастаттынган ажылагыйлардан мал чеми-биле хандырар талазы-биле Барын-Хемчик районнуң «Барлык» совхоз эки ажылдыг. Чүгле январь, февраль айларда безин 300 тонна ногаан люцернаны ол совхоз экжеп берген.

Бо хүннерде «Тыва» совхозта 300 тонна бөдүүн чемнер, 1600 тонна силос, 150 тонна сенаж бар. Мал чемни зоотехниктиг норма-чижек-биле камнаар чарыгдаап, совхозтуң мурнунда салдыгнан планныг онаалдаларывысты күүседиринге бүзүрелдиг бис.

О. ДОҢГАК,
«Тыва» совхозтуң директоруңуң мал чеми белеткээр талазы-биле оралакчызы.
Чөөн-Хемчик район.

ТРАКТОРЛАР БЕЛЕН ЭВЕС

«Мурнакчы» совхоз бо чылын 1684 гектар тараа болгаш хөй чылдыг сигеннер шөлдерин удур чарып, тарыыр. Ажыл-агыйда техника септелгези кончуг оожум. Совхозта ажыглаза чогуур илчирбелиг сес трактор бар, оларның чүгле ийизи часкы хову ажылдарынга белен. Эрткен чылын совхоз күрүнеден илчирбелиг 3 тракторну алган, бо хүннерде оларның чаңгызы арткан, бирөөзи сандан үнген, андарып каан, үшкүзүн база-ла эрткен чылдың ноябрь айда-ла Час-Адыр тайгазынга дошта дүжүрүп каан. Ону үштүр дээш барган бульдозерлиг трактор ДТ-75 база ында үрелгеш, 2 ай болган. Дошта душкен тракторлар үштүр-дээш 10 тракторист ай иштинде ынаар чоруп келген, түңнелинде оларга 700 акшаны тракторлар септээн дээш наряд хаггаш, төлеп берген, а трактор-лар ам-даа ол черинден шимчевээн.

Совхоз 900 гектар шөлде суггарылга системалыг. Суг-нуң дөзү Барлык болгаш Шуй хемнер. Хемнер май, июнь айларда дажый бергенде, унунга үрелиишкиннерни бо-ла таварыштырар. Ынчангаш күштүг бульдозер керек. Совхозка С-100 деп чаа бульдозер турган, үрелгеш 2 чыл ашкан, ажыглал чок. Бо талазы-биле партия хуралдарынга-даа чугаалажып турдувус, кандыгдаа түңнел чок болган. Эрткен чылын өске организацияларниң бульдозерлер болгаш суг чаашкыныалдырар машиналар хөлезилээп, совхоз 12 муң ажыг рубльди чарыгдаан. Бир эвээ бодунда бар техниканы чөп ажыглаан болза, ынча акша-даа чарыгдавас ийик. Ам часкы тарылга эгелээр үе чоокшулаанда байдал бо хевээр турар болза, тазырышпас. Бо талазы-биле совхозтуң кол инженери Александр Чылбар, инженер-техниктиг ажылдакчылар ону канчаар көөр деп турарыл?

А. КАНЧЫЫР,
гидротехник.
Бай-Тайга район.

СЕПТЕЛГЕ АДАКТАЛГАН

«Россия» совхозтуң механизаторлары болгаш инженер-техниктиг ажылдакчыларының хөрээн болбазаырадыр болгаш тарылга чорудар техниканың септелгезин мартың сөөлгү декадазында доозар дээш күүсеннишкинниг ажылдап тураарлар. Ам тараа сеялкалары, андазынар, культиваторлар болгаш картофель олуртур техника ажылдаарынга белеткеттинген. Ол ышкаш дугуйлуг болгаш илчирбелиг тракторларның септелгези доозулган, ам чүгле К-700 маркалыг дөрт тракторну септээри арткан.

Совхозтуң мастерскаязында комбайн септээр тускай өрээлди кылган, ынчангаш ажылды дүрген чорударынга эптиг анарган. Бо кварталда септээр ужуругуг 14 комбайнның 12-зи ам септеттинген.

Ол ышкаш силос ажаар комбайннар, одуруглар, жатказалары, пресс-подборщиктер болгаш ажаалданың өске-даа техниказының септелгези эки.

Таңды район.

БИР ДЕМНИГ ҮНЕР

Чадаанада кожуп чоруур механизастаттынган № 3 колонна коммунистиг субботникке чылдыг-на организастыг киржип келген. Бо чылын субботникти база-ла бедик деңнелге эртирер дээш хынамчалыг белеткеттинип турар.

Ленинчи субботникче механизастаттынган колоннаның инженер-техниктиг ажылдакчылары болгаш ажылчыннары каттыштыр 155 кижи үнер. Олар ол хүн барык-ла үш-чартык муң рубльдиң ажылын бүдүрер болгаш дөрт чүс рубльди он бирги беш чылдың фондузунче шилчидер. Ол дугайын бүдүрүлге хуралынга чугаалаашкап, кымның каяа ажылдаарын, чүнү кылырын дугуржуп алган. Күш-ажылдын чепсек-херексеэл болгаш транспорт база хуваатынган. Ам ажылче үнүптеринге шупту белен.

Күш-ажылдың байыралының хүнүнде, чижээдээрге, Куулар Эрес-оол баштаан үжен кижи Чадаана бажының тайгазынче үнүптер. Олар аңаа дилиг материалдарынга хереглээр ыяш кезер. А. Саая Каң-оолдуң удурткан бригадазы чээрби кубометр тудуг ыяжы дилдирер. Оон ыңай совхозтарда тудуп турар ийиий өрээл чурттарга бажыңнарынга база хөй кижи ажылдаар. Боттарының ажылдаар черлеринге артар улус база бар.

Каяа-даа ажылдаар улус ажылга айыл чок чоруктуң дүрүмнери-биле танышкан болгаш ажылды канчаар кылырының дугайында арга-сүмени алган. Ол хүн үш дугаар КМК-ның коллективинге, шынап-ла, күш-ажылчы байырлалдың хүнү болур.

К. СОТПА,
КМК-ның күш-ажыл болгаш ажыл төлевириниң талазы-биле инженери.

Кызыл хоорайның суг-насос станциязының коллективи эки шынарлыг болгаш доктаамал суг-биле чурттакчы чонну хандырар дээш бар арга-курлавырларны долузу-биле ажыглап, эвээш эвээ техниктиг чогаадыкчы саналдарны бүдүрүлгеге киирип, ону херек кырында боттандырып келгенинин түңнелинде эки күш-ажылчы көргүзүглерни чедип ап турар. Дүржулгалыг мотористер М. А. Буянова, Л. П. Карепина, А. Н. Шипунова олар эзлчег нормазын доктаамал ажыр күүседип турарлар.

ЧУРУКТА: (солагай талдан) мотористер М. А. Буянова, А. П. Шипунова, улуг мастер А. П. Вендерлых, Л. П. Карепина эзлчег соонда.

В. КАРА-САЛДЫҢ фотозу.

БУДУК-БҮРҮ БЕЛЕТКЕЛИНДЕ

Бо чылын ниитинниң малын кыштан хүр ажырар дээш совхозтар директорлары боттуг хемчегларни ап турарлар. Оларга республиканың бүдүрүлге, транспорт болгаш харылзаа черлериниң коллективтери улуг дузаны көргүзүп, малга будук-бүрү белеткелин ам-даа уламчылавышаан. Хову-Аксы суурнуң чурттакчылары шефке алган совхозу — Тока аттыг совхозка бо хүнперде будук-бүрү белеткежирингге багай эвес дузаны чедирип турарлар. Ол ажылды комбинаттың бүдүрүлге коллективтери февраль айның баштайгы декадазында эгелээн. Олар совхозка 50 тонна будук-бүрү белеткеп бөөр планныг. Коллектив бүрүзү ук ажылдың баштайгы хүнүнеринден эгелээп-ле идепкейлиг киржип келгеннер. Будук-бүрү белеткелинде хүнүүн-не ортумаа-биле 130 хире кижи киржип, үре-түңнелдиг ажылдап турар.

Март айның баштайгы он хонуунда олар 9,6 тонна будук бүрүнү белеткээн. А ниитизи-биле совхозче үжен ажыг тонналыг чүдүрүп чоруткан. Будук-бүрү белеткелинде «Тыва кобальт» комбинаттың, ыяш ажыл-агыйының, АТБ-ның, амыдырал хандырылга бүдүрүлгезинниң коллективтери, өөреникчилер идепкейлиг киржип турарлар.

Хову-Аксы суурнуң чурттакчыларының чоруткан будук-бүрүзү совхоз төвүнге кээрге, ону үүрмектеп, болгаазыраткан малга берип турар.

(Бистиң көрр.).

БАШТАЙГЫ ДҮЖҮТ

Зангезурнуң чес-молибден комбинадының дузалал-чылыдыла ажыл-агыйының ногааларының баштайгы дүжүдүүруглар садынга, ажылчын столоваяларга, ол бүдүрүлге черинің девискээринде аъш-чем магазиннеринде дужаат-тынган.

«Көдээ техтин» тургузукчулары профзвилел активчилери болганнар. Ынчангаш комбинат акша-хөреңгинин тускайлап бергеш, штат даңазызынга агропомну киргеп. Субботниктер кыдын турган, чылыткының турар черин арыглаан, аштаан. Ам шында огурецтерни, помидорларны, салатты, өске-даа ногааларны өстүрүп турар.

Республиканың дыка хөй бүдүрүлге черлери аъш-чем программазын боттандырып чоруларынга ынчаар киржип турар. Ол соруглага хөй-хөй акша-хөреңгини база тускайлап берип турар.

(СЭТА-ның корр.).
КАДЖАРАН, Армян ССР.

СҮТ КӨВҮДЭЭН

СТАВРОПОЛЬ. (СЭТА). Ставропольниң малчыннары күрүнеге сүт садарын улам көвүдедирип чедип ап турарлар. Амгы үеде олар ону эрткен чылдыындан хонукта-ла 500 центнерни хөйнү садып турарлар. Благодарнеп районнуң «Родина» колхозунуң малчын комплекизинниң комсомолчу-ашыктар пегинниң түңнелдери ол крайда эң-не бедик боон турар. Ол коллектив частың берге үезинде бөөн чайгы үеде ышкаш, хөй сүттү саап, ону чүгле бирги сорт-биле дужаан турар. Аныяк малчыннарның сорулгазы — инек сапындан-на чыл дургузунда дөрт чартык муң килограмм чедир сүттү саарын чедип алыры боон турар.

ЧАШТЫРЫП ЭГЕЛЭЭН

ОШ. (СЭТА). Мурнуу Кыргыстың ажыл-агыйларында кукурузаны чаштырып эгелээн. Кызыл-Джарның болгаш Баткен шынааларының тараажылары механизастаттынган комплекстерни шөлдерже эң баштай киирген. Ол үнелиг культураны олар индустриал-

дыг технологияны ёзугаар тарып турарлар. Оон-даа өске 150 механизастаттынган отрядтары болгаш комплекстери тургускулаан өске-даа районнарның кукурузачыларын часны хову ажылдарынче баа киришкен.

ЦЕМЕНТ ЗАВОДУНДА

КАМЕНСК. (Бурят АССР.). Тимлюйнуң цемент заводу БАМ-ның тудугжуларының чагыларын ыяап-ла хуусаазындан эрте күүседип берип турар. Ол эң-не узун оруктуң тудугжуларының чагыларын күүседирин хынаар оперативтиг штаб Забайкальениң ментижилериниң ынчаар шалыкшын ажылдаарын хандырып турар. Штабтың сүмелээшиң ёзугаар кентейпер-хаажактыг сөөртүгениң чаа аргаларын ажыглап эгелээн болгаш цементини чүдүрүп, дужуреринге шак-үени дыка камнап алыр арганы бергеп.

ИЙИ КАТАП БЕДЭЭН

КРИВОЙ РОГ. (Днепропетровск область). Кривой Рогтуң «миллионнер» экскаваторжуларының шимчээшкинниң эгелээнинден бөөр Мурнуу таланың руда арыглаар комбинадының Социалистиг Ажылдың Маадыры Н. Емельяновка удурткан бригадазы бир миллион кубометр демир рудазын казып үндүрген. Кривбасста ындыг чарыштa 600 хире механизатордар, конструкторлар, эртемденнер, машина тудугжулары киржип турар. Оон үнүпеллиде хөмүрдаш чүдүрер техниканың күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү ийи катап белеткеп, ажык аргабиле металлургия чиг-эдин казып, тыварының бүгү-ле немелде өзүлдезин ажылдаар кижилерниң санын көвүдетпейн турган чедип ап турар.

ТЫВА АССР-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНГЕ ЧӨӨН-ХЕМЧИК РАЙОННУҢ ЧАДААНАНЫҢ СОҢГУ ТАЛАКЫ № 54 СОҢГУЛДА ОКРУГУНГА СОҢГУЛДАЛАР ТАЛАЗЫ-БИЛЕ ОКРУГТУҢ СОҢГУЛДА КОМИССИЯЗЫНЫҢ ДЫҢНАДЫЫ

Тыва АССР-ниң Дээди Совединге Чөөн-Хемчик районнуң Чадаананың соңгу талакы № 54 соңгулда округунга соңгулдалар 1982 чылдың март 28-те болган.

Ол соңгулда округунуң талазы-биле соңгулдаларга соңгукчулар чүс хуу киришкен.

Депутатка кандидат эш Кыргыс Надылович Динганы дээш бүгү соңгукчулар чүс хуу бадылаан.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединге Чөөн-Хемчик районнуң Чадаананың соңгу талакы № 54 соңгулда округунга соңгулдалар талазы-биле округтуң соңгулда комиссиязы.

...Даштыкыдан соолгу медээлер...

ВУР-НУҢ КҮРҮНЕ ЧӨВҮЛЕЛИНИҢ СЕССИЯЗЫ

БУДАПЕШТ. (СЭТА) Венгрия Улус Республиканың Күрүне Чөвүлелиниң сессиязы бодунуң ажылын дооскан. Венгрияның хоойлужудулгазын хөгжүдер айтырыгларны болгаш 1976 чылда хүлээп алдынган культура болгаш чырыдымышкын дугайында хоойлунуң күүсеттиниң турарының дугайында депутаттар чугаалажып көрген.

Венгрияның Социалистиг ажылчын партиязының ТК-зының Бирги секретары Я. Кадар болгаш республиканың партия база күрүне удуртукчулары сессияның ажылынга кирипкен.

Сайзыраңгай социалистиг нитилел тургузуушкунунуң негелделеринге дүүштүр ВУР-га хоойлужудулга системазының сайзырап келгенин сессияга демдеглээн. Культура болгаш чырыдышкын дугайында хоойлу культура албан черлериниң ажыл-чорудулгазын идепкейжидеринге улуг идиглиг болганын, Венгрия Улус Республиканың үгаанбодал амыдыралын улам ыңай хөгжүдеринге чаа-чаа аргалар ажыктанын депутаттар онзалап айтыкан.

НИКАРАГУА УДУРЛАНЫЫШКЫН

МАНАГУА. (СЭТА). Гондурастың девискээринден чепсектиг өнчүк-чөңгээлер-биле холбаштыр Гондурастың чазаанга удурланыышкынның потазын Никарагуаның Даштыкы херектер министерствозу чоруткан.

Гондурастың шериглеринге деткиткен сомосачы контрреволюстуг дээрбечилер март 25-те Никарагуаның Эль-Эспиноттa болгаш Сакатонда кызыгаар шериглеринче чепсектиг халдаашкын кылганын ДХМ-ниң потазында айткан. Дээрбечилерниң чепсектиг халдаашкынын Гондурастың девискээриниң пулемёттарбиле боолаашкыннар деткип турган. Сандинопуң улус-чу армиязының дайынчылары-биле чепсектиг тулчуушкунуң соолгунде контрреволюстуг дээрбечилер Гондурастың девискээринде турар черинче дезипкенир.

Кем-буруулуг ол үүлгедигнин Никарагуаның Даштыкы херектер министерствозу республиканың хамаарышпас болган девискээриниң будун чорууна, Төп Америкага тайбыңга карыы халдаашкын кыадыр санап турар. Ындыг өнчүк-чөңгээлиг сокcадырынче утланган хемчегларни доп-дораан алырын Никарагуаның Даштыкы херектер министерствозу Гондурастың чазаандан негээн.

СЕССИЯ АЖЫЛЫН ДООСКАН

ТУНИС. (СЭТА). Араб чурттар Лигазының чөвүлелиниң эдчеглиг сессиязы ажылын дооскан.

Ливияга хамаарыштыр Каттышкан Штаттарның агрессивтиг политиказын сессияның киржикчилериниң хүлээп алган резолюциязында шыгыы буруу шапкан. Ливияның эриктериниң чоогунга АКШ-тың 6-гы флодунуң шериг өөредилгезин чорудар дугайында шиитпир делегейниң ол районунга тайбыңга болгаш айыл чок чорукка база бир чаа кыжаныышкын болуп турарын документтиде демдеглээн. Америк империализмниң өнчүк-чөңгээлиг хеделиишкиннериниң үезинде араб чурттар Ливияны деткип турар дугайын сессилдиң киржикчилери медеглээн.

Израильди деткип турар бүгү күрүнелерни, бирги эдлегче АКШ-ты сессияның резолюциязында буруу шапкан. Эжелеткен араб девискээрлерде араб чонга удыр израиль шериглериниң үүлгедигелериниң түңнелинде Иордан хемниң оң талакы эриинде болган Газаның секторунда тургустунган айыылдыг байдалды чугаалажып көөрү-биле араб чурттарның даштыкы херектер министерлериниң оңза чөвүлел хуралын чыылырар дугайын сессилдиң киржикчилери медеглээн.

Израильди деткип турар бүгү күрүнелерни, бирги эдлегче АКШ-ты сессияның резолюциязында буруу шапкан. Эжелеткен араб девискээрлерде араб чонга удыр израиль шериглериниң үүлгедигелериниң түңнелинде Иордан хемниң оң талакы эриинде болган Газаның секторунда тургустунган айыылдыг байдалды чугаалажып көөрү-биле араб чурттарның даштыкы херектер министерлериниң оңза чөвүлел хуралын чыылырар дугайын сессилдиң киржикчилери медеглээн.

Национальная краеведческая библиотека

КАДАРАРДА ХОЮМ ЧАРАШ

САЛГАЛДАН САЛГАЛЧЕ

Казахстанда хой ажылы—мал ажыл-агыйының чаңчылдаан болгаш чугула адырыл. Эрткен чылын бир миллиард рубль азы мал ажылының бүгү орулгазының үштүң бири оон алдынган. Амгы үеде хойнуң санын 50 миллион чедирери көрдүнген. Ол адырны хөгжүдеринге, СЭКП ТК-ның болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң «Казах ССР-ге хой ажылын хөгжүдер хемчеглер дүгайында» доктаалын бүүдээр, күрүне он бирги беш чылда 4,2 миллиард рубльди тускайлап берген. Оон ынай адырның материал-техниктиг базазын быжыглаары болгаш хойлуларның амыдырал байдалын экижидери көрдүнген.

Республикада хой ажылы чер бүрүзүнде калбарган, ынчалзажок адырның продукциязының 80 хуузун хой өстүрериниң тускайлаттынган 600 ажыл-агый бүдүрүп турар. Олар эрткен чылын 17 миллион хураганы дорукторган.

Бүдүрүлгенни тускайлаң кылырынга болгаш мөңгеэриниге, адырны үлегүр үндезинички шилчидеринге эвээш эвес хөреңги үнген. Хой семиртир болгаш өстүрер үлаттырган 460 шөл туттунган болгаш ажылдап турар. Хойну кыргыры, суггарары болгаш өске-даа ажылдар механизастаттынган. Хой ажылының бурунгу мергежили ам чаартының келген. Бөгүнгү хойжу механизацияны-даа, зоотехнияның болгаш ветеринарияның үлезиннерйн-даа шингээткен. Хойнуң көвүдээни-биле одар-белчиир база эвээжээн, ону билдилиг ажыглаары пегеттинип келген. «Багай кадарлы одарын чангыс хүн бастырып алыр, а эки кадарлы аңаа хөөп муң хондур тоттуруп шыдаар» деп үлегер домак бар. Одарны болгаш суггатсы камнаары кончуг чугула. Ынчангаш одар эдленгентирилгезин шингээдирин калбарган.

Хойжулар боттарының салгалын өстүрерин хүлээлгези кылдыр санап турар. Ону аныяктар деткээн. Он чыл мурнунда Семипалатинск областың Чубартау районунуң ортуман школаларының 48 доозукчузу хойжулаар күзелин илереткеп. Оларның кыйгырыы бүгү республикага тарай берген. Ам бисте комсомолчу-аныяктарның хойжу бригадалары безин 1300 четкен, оларда он бир муң ажыг оолдар болгаш кыстар хаара түттүнгеп. Үүгле Семипалатинск область 300 хире, а чубартаужуларда 50 шыдыг коллектив тургустунган. Чубартау районунуң комсомол организациязы Күш-ажылдың Кызыл Тук орден-биле шаңнаткан.

Чаа хойжулап чоруур аныяктарның ажылдаар күзели улуг, ынчалза-даа оларда дуржулга чок, мергежил четпес. Ынчангаш оларга сагыш човаңгыр башкы-дагдыныкчы херек. Ындыглар бисте хөй. Үүгле Социалистиг Күш-ажылдың Маадырлары хойжулар безин 317 кижи, он-он муң хойжулар орден-хавыяалыг, алдарлыг аттарлыг болгаш лауреаттар. Аныяктарның дагдыныкчылары боттарының үлегерин көргүспүшаан, аныяктарга күш-ажылчы болгаш мергежил талазы-биле билигни берип, кижизидип турарлар.

Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры Куляй Шарбакбаеваның оглу Кабдылнасир база Социалистиг Күш-ажылдың Маадырлары болганнар. Социалистиг Күш-ажылдың Маадырлары болган. Ам оон оглу Айтжан — хойжу бригаданың бригадири. Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры Жазылбек Куанышбаевтиң хары 85 четсе-даа, ам-даа бодунуң ынак ажылындан чарылбаан. Ол—Казах ССР-ниң Кадрэ ажылагый министерствозунуң хой ажылының талазы-биле инструктору. Оон өөреникчизи—Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры, Казах ССР-ниң Дээди Советиниң депутады, республика шаңналының лауреады Шоман Шарипбаев. Өске ийи өөреникчизи—Дильдаш Итбасова биле Кудайберген Бртаев—база Социалистиг Күш-ажылдың Маадырлары, база-ла дагдыныкчылар.

Талды-Курган область «Октябрь 40 чылы» совхозтуң аныяктардан тургустунган 13 бригадазын дагдыныкчы Шарипжан Бекташев удуртуп турар. Ук бригада чылдың-на 25—30 муң хойнуң бирээзинне 60—63 килограмм чедир семирткеп, күрүнеге садып турар. Бригаданың оруглазы чартык миллион рубль чедип турар. Социалистиг Күш-ажылдың Маадырлары Кеенбай Асабаев, Жанарбек Шүлепбаев, Сатан Искаков, Данеш Амиркулов, Бердикс Раимбеков болгаш оон-даа өскелер дагдыныкчы хүлээлгезин чедишкинниг күүседип турар. Оларның хөй кезии—коммунистер, дең кезии—бирги болгаш пйнги класстың хойжулары.

Партия органнарн хойжуларның күш-ажылын организастаар, амыдырал-чурттал-газын экижидер талазы-биле ажылларны доктаамал кылып келген. Областарның, районнарның аныяк хойжуларының слеттары, мурнакчы хойжулар-биле ужуражылгалар бола болгулаар. Ындыг чыыштар үезинде чаа хойжулаар аныяктарга таяктарны (даяңгыыштарны) байырлыг байдалга тыпсыр. Бо беш чылда көдээ профтехучилищелер 27 муң хойжуларны өөредир.

Хойжу ада-иезиниң мергежилин салгаар шимчээшкин база калбарган. Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры Жолсеит Молдасанов—ызыгуурлуг хойжу, ол фронтуже аттанган акызының хөөп оң ийи харлыында үлдээп алган. Шпекбай биле Совет Жаксыбеков адашкылар Социалистиг Күш-ажылдың Маадырлары болганнар. Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры Куляй Шарбакбаева, оон оглу базала Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры Кабдылнасир, оон оглу Айтжан—база өг-бүленің мергежилин салгаан хойжулар. Ниязбек, Нияз, Сейлхан, Шаршхан, Токан, Боти Аубакировтар алдалаан хойжу өг-бүле. Оларның хойжулавай үезин каттыштырарга, үш чүс чыл ажа берген болгаш 95 муң хойну өстүргеп.

«Казах ССР-ниң аныяктарының алдарлыг дагдыныкчызы» хүндүлүг аттарны чылдың-на тыпсын турар. Комсомолчу-аныяктарның хойжу 20 коллективтеринге Казахстанның ЛКСМ ТК-ның болгаш Көдээ ажыл-агый министерствозунуң шилчиир Кызыл туктарын база тыпсын турар. Черле ынчаш, хойжуларга материалдыг болгаш моральдыг деткимчеии үргулуг көргүзүп, социалистиг чарышты дээштиг организастап турар бис.

Д. Н. ИЛЯЛЕТДИНОВ,
Казахстанның Компартиязының ТК-ныңың кодээ ажыл-агый килдизиниң хой ажылының секторунуң эргелекчизи.

ИНВАЗИЯЛЫГ ААРЫГЛАР

Хой мал халдавырлыг болгаш халдавырлыг эвес аарыглардан ангыда инвазиялыг деп адаар, янзы-бүрү саргылаар болгаш кыжалар тывылдырар аарыглардан база аарыыр. Ындыг аарыгларны маңгыстардан (паразиттер) тыптыр аарылар деп-даа адаар. Оларны шинчилеп өөренир эртемни паразитология дээр.

Инвазиялыг аарыглардан малдар болгаш кегженир черлик аңнар шүптүзу база кажилер аарып болур. Бо аарыларның, ылаңгыя кыжалаар аарыгларның кол тарадыкчылары: харын-даа оларның кол эзлери черлик араатан аңнар: борулер, дылгалер, черде од хевирлиглер болгаш ыттар болур. Маңгыстар од амытанларга шөөлүг хора чедирбес, өске сос-биле чугаалаарга, оларны аартпас, а үүгле оларның иштинге озүлдезинин бир нол чадазын эртип, озуп-мандып алыр.

Инвазиялыг аарыгларның саны кончуг хөй. Оларны бис маңаа дөгерезип сапавас бис. Амгы үеде бистиң республиканың девискээрииде хойга эң-не улуг когаралды чедирип турар дээскинчек (ценуроз) чеп-хөделир болган. Ол хөделип чорда, оон хөй чуургалар чаймн көк сигенче, кыжын чылыг кажаага, одекке дожээп саван, сигенинге азы мал чеминге тарай маңнажы бээр. Чуургалар дистинчектиң иштинге чорааш-ла, онкосфера дээр борбак шымыл кылдыр өөүп алган чүве төлээде, оон быжыг шыдамыкайы аажок болур.

Чуурга чем, суг азы өскедаа чүүлдер-биле хойнуң иштинге баар. Оон карты чанаштангаш, шөйүндүлерниң ханазын үттеп киргеш, хан дамырларынче кирер. Оон хаттың агымы-биле мээге чедип алыр. Хан оруундан чымчаш мээже үттеп үнгеш, аңаа ыйлаңгы чадаже шилчип озер.

Ыттың шөйүндүзүнүң иштиндеп дашкаар үнери белеп болган. А мээ иштинден канчаң дашкаар үнерил? Чаңгыс-ла арга—хойнуң олурүп азы оон олуртуруп маңаары. Оон соонда ыт иштинче киирер. Ында берге чүве чок. Моон ужурунда кыжа аарыгның маңгызы бир чадазын ыт иштинге озуп-мандып, бир чадазын хойнуң мээзинге эртер. Маңгыстар бодунуң өзер-төрүүр амыдыралын ийи аңгы амытан иштинге эрттирер чүве төлээде, оларның найы бирээзин чок кылыр болза, маңгыстың амы-тыны үстүр. Ынчалза-даа ол херек кырында болдунмас. Оон өске арга чуң?

Маңгыстарның кыжаларын болгаш чуургаларын одар-белчиирге, өдек-турлагларга узуткап каптары база болдунмас. Аараан малдарның боттарынга база узуткаттынмас. Ынчаарга эң-не эптиг аргаларга бирээде, маңгыстарны ыттың иштинге чорда өлүрери, ийиде, маңгыстар ыйлаңгылар иштинге чорда, оон ынай озер аргаңы бербээл.

Дээскинчектиң кол-ла иептередикчизи ыт диштиве. Ол хирезинде ыттар кайда-даа кончуг ковудээл. Чамдык суурларда ыттар кодан-кодан, а черликсирей бергеннери малга хамаанчок кижилерге безин айылыдыг апарган. Чамдык аалдарның ыттары 5—6 бөлгүлаар. Ынчалзажок ыттарны шуут узуткап болбас. Аал кадарар, хой кадарар ыттар ыяп-ла турар ужурлуг. Харын-даа хойну дозупхавырып, кадарып чоруур кылдыр өөредир херек. Ынчангаш оларны санитарлыг чурум сөзүгаар азырап, ажыглаары чугула.

Бир кодапга ийиден хөй ыттар тургуспас, чылда 2—4-тей эвээш эвес катап ыттарны тоолгадыр эмпер-биле кыжаларын иштинден арылап үнүүр, черликсирээн болгаш чер кезиир толанчы ыттарны узуткаар, мал чемперилиң кырынга ыттарны чыттырып болбас болгаш оон-даа өске хемчеглерни алыры—аарыг-биле демиселдиң дээштиг аргалары ол. Оон ынай дээскинчектеп өлген хойнуң азы өлүрген хойнуң бажын, мээзин окпе-баарын ыттарга берип болбас.

Бистиң девискээривисте цепуроздуң калбаа-биле пептерээдиң болгаш оон чедирип турар когаралдарының улуун барымдаалаш, ыт тоолгадыры чылда дөрттеп эвээш эвес катап, харын-даа чайдык черлерге оон-даа хөй катап чорудары чугула. Оны кыжын декабрь, январь айларда, чазын март, апрель айларда, оон ынай чайзагладырда база күзегден кыштагже үнерде кыдыры кончуг таарымчалыг. Бо ажилды республиканың ветеринария эргелези, районнарның болгаш совхозтарның ветеринария четкилери боттарының ажылынын планынга киирип, график-хуусааларын тодаргай айтып ужурлуг.

Дегельминтиазастап (тоолгадып) эмнээр дээп ыттың 18—24

Специалиске сөс

аарыгны тодаргайы-биле көрээлинер. Ол аарытта удур соок үеде демисежирп эң-не эптиг.

Хой аарый бергенде, канчаң баарын, аараан хойну эмнеп, мал болдуруп алырының бергезин, оон болуп турар когарал-шүүделди маңаа тайылбырдаарны артык боор. Чүге дээрге бо бүгүнү малчын бүрүзү кончуг эки билир.

Аарый берген малды эм-биле эмнээр аргазы чок, кезии эмнээри шоолуг-ла дуза бербес, харын-даа оон шүүдели улуг, чарылгазы хойнуң өртээдеп ажыг. Ынчаарга ол аарыг-биле канчаар демисежирил деп айтырыг бодуда тургустунуп келир. Ам ол дугайын чугаалажып көрээлиңер.

Дээскинчектеп аараан өлген азы өлүрген хойнуң ыйлаңгыларлыг мээзин ыт, борү азы дилги чинтерге, од ыйлаңгының иштинге чораан кыжаның үрежин-ковудеп болур чадазынга чедир өзүп алган оолдарны ыттың коду-шөйүндүлерининң иштинге баар. Ыйлаңгы иштинге боттанган чеже баш бар-дыр, ол хире санныг маңгыстар өзер. Маңгыс бүрүзү өзүп, дистинчектиг кыжа болу бээр. Дистинчек бүрүзүнүң иштинге 40—45 тонуктар иштинде хой чуургалар өзер. Олар ыттың шөйүндүзүнүң иштинге ортумаабиле 6—8 айлар иштинде чурттаар. Шынчилеттингени болза кыжадан үстүп үнген дистинчек боду безин шимдеп-ле, тургузу азырай берген. Кажаа-хораазы эргижирээн болгаш, кыштың соок үезинде дыка бергедээшкинниг болган. Ынчалзажок кежээ, кызымак малчыннар хоюнуң адаанда өл өдээп үндүрүп, курган өдек төп тургаш, улуг соок үезин эки эрттирип алган. Ам тогду хойлары колдуунда оолдашкан.

— Он бирги беш чылдың ийиги чылында кандыг хүүзэлге алган силер, Александра Адыгбаевна? —деп, хойжудан сонуургадывыс.

— Дүгүжүүн төрүүр тогдуларның 100 бажыңга онаалтыр 85 хураганны мендп доруктурар. Бап бүрүзүнден 3,2 кг дүктү алыр хүлээлгелиг бис. Ам хүлээлге ажыр күүсеттинген, 100-ке онаалтыр 93 хураган доругуп турар. Ынчалзажок арай-ла сетилге четпейн барды. Хой бүрүзүнден-не хураганны мендп алыры күзенчиг. А бистиинде ындыг эвес, элээп хөй хураган чидиргылаг болган. Бис бодувустан хамаажыр, болдунар бүгү-ле чүүлдерни кылып келдивис. Ынчалзажок Дуржулга станциязының талазындан чамдык чүүлдерби-ле чедир хандырбайн баары кончуг харадапчыг боордур. Чижээ, кыштың улуг кеанинде кодан хоюнуг чылгаар дус чок турду. Оон аңгыда чаш хураганнарга эргежок чугула чугай долганы, микроэлементилерден кылган бриккеттер база бербээл. Дустуг, чугайны чоокта чаа эккеп берген, а брикеттер ам-даа келбээл. Организминге эргежок чугула будумелдер чедишпес ужурудан чаш хураганнар оът-сиген чинр хөөп чок, харын-даа недериниң дүгүн чүзүл чинр, оон уламындан аараш, өлүр боор-дур.

Иштининң малын, оон чаш телүп кыштан хүрмеңди ажырып алыр дээш, ол малчын болдунар бүгү чүүлдерни кылып турар болду. Чижээ, бодунуң улуг пажынга хүннүң-не 20 литр чедир сула долганындан чудан хайындырган, аңаа хуузунда шөөлээдеп саап алган 10 литр сүдүн холаап, хураганнарга ижиртип турар. Ындыг чуданы билбес кижи орта хэйындырып-даа шыдавас, а аңаа сүт холувас болза, амдан-сүүзүүг шоолуг эвес болур, ынчангаш чаш хураганнар ишпейн баар. Хоозулуг чудан хайындырарының аргазын Александра Адыгбаевна өске малчыннарга чугаалап берип турар.

Бис аңаа турувуста коданга сонуут-мурнуг үш машинз келди. Баштайгызы хойга ижиртир сүт сөөртүп эккеткен, ийигизи — хойга, хураганнарга бэзр чүтай долганы, микроэлементилер, а үшкүзү— борбаңдылаан витаминниг сиген долганы „чедирип келген.

Хойжу хөөрей-дир:

— Кандыг кижиниң аалчызы чаңгыс хүн келир диңгир пйнк? Бөгүн бистиң коданывыска херектиг хамык чүвени хары угда эккелген шпкажыл. Моон мурнунда кыжынна, хой чаа оолдап эгелеп турда, ынчаар тургап-дыр пйнк. Ынчангаш болза, бүгү хураган бүрүн мендп түрэр пйнк. Ам-даа эккелгени экидир харын...

— Чок, чок-ла дээр, арай хынзыр малчын-дыр пйнк бо — дээш, аңаа чем сөөртүп эккелген хой бригадирп Оюн Манчыкович Достаа хүүмүүрей-дир. —Малчынның негеп тграры сөп-тгр пйнк, харын. Ынчалзажок чок чүвени кайнын, алыр боор. Чижээ, брикеттер чок-тур. А бар чүвелерни эккелгенивис бо.

Оон бригадир кыштаглаашкынын байдалын чугаалады. Хадылыгның хүүрекүлгө-бүдүрүлге ажылагыйының чаш төлүг-биле кады 9 муң ажыг хою он ийи коданда сайгара тургустунган. Оон иштинде төрүүр хой дөрт коданда.

— Ийити ажыл-агыйга деңнээрге, бо коданның 100 хөйга онаалтыр алган хураганы хөй—деп, бригадир Оюн Манчыкович чугаалады. — Александра Адыгбаевна бир дүгаар оолдаар тогдулар кадарып турар-даа болза, кежээ, кызымак болгаш чаш хураганнарны шоолуг хораттаап, ынчангаш көргүзүү белип.

Малчынга чедишкинниң күзээш, эттаныштывыс. Хойжулар чымыштыг ижинче база катап киримкеп. Дүргенин арт кырын ашкыжештер чедир-де Дөргүн кыдынла кыштагның» баразы кестүп түзүү.

К. АРАКЧАА,
«Шынның» корр.
Таңды район.

САЛГАЛЧЫ

«Малчын» совхозтуң Кара-Ховуда № 3 бригадазының аныяк малчыны комсомолчу Борис Салчак хой кадаргандан бээр ийи чыл ажып чоруур. Ынчалза-даа ажылга кызымак, харыысалгалыг чоруун көргүзүп, дузалакчы дүүмалары Лора, Галя олар-биле демниг ажылдап тургаш, эртвен чылын төрээн хойларындан 100 башка онаалтыр 85 хураганны мендп ап, хой санындан 1,3 килограмм дүктү кыргаан. Аныяк хойжунуң коданында ам байдал эки.

Б. Салчак ССРЭ-ниң тургустунганының 60 чылынга уткуштур социалистиг чарышка идепкейлиг киржип, 100 хойдан 92 хураганны, хой санындан 1,4 килограмм дүктү кыргып алыр хүлээлгени алган.

В. КАРА-САЛДЫҢ фотозу.

КАНДЫГ ДҮК ХЕРЕГИЛ?

Чөнүүң дүктеп кылган пестерге, аргаан болгаш өске-даа кылыгларга пегеледзин хандырар төлээде, дүк үлетпүрү бодунуң продукциязын көвүдедир бүдүрер ужурлуг. Ынчангаш дүк ажылдап кылыр бүдүрүлгелериниң эргижирээн дериг-хереккелин солууру болгаш чаартыры көрдүнген. Чижээлээрге, арыг дүктүң болгаш чартык-арыг дүктүң аргыларын чиңгеледи-дир аргыыр машиналарга кылыр. Аргыыр удазыннарны белеткээрде, пневмеханиктиг болгаш роторлуг машиналарны ажыглаар. Пөс-тээвы бүдүрүзгезинге база бедик бүдүрүкчүлүг машиналар көрдүнген болгаш бүдүрүлгени ам-даа механизастаары болгаш автоматчыдары планнаттынган.

Бо бүгүнү амыдыралга шингээдип адырывыска-даа, аргыларны, пөс-таавыны, хевистерни, кидис болгаш өске-даа кылыгларны көвүдедир бүдүрери чиг-эттиң хемчээлинден хамаарыгы биндингир. А чиг-этти үлетпүрге, нүргулайындыл, хой ажылы бээр. Ынчазажок чиг-эттиң бүдүрүлгези үлетпүрүнүң негелдезинден озалдап турар. Ол хойнуң санының шуудезиниң оожумубиле, арыг үксааларның ховарыбиле болгаш хой дүгүнүң эвээжи-биле тайылбырлаттынар. Дүк курлавырының чедишпезин үлетпүрге чамдык берге байдалдарны тургузуп турар. Дүк арыглаар бүдүрүлгелерге курлавыр чок болу бээрге, келген дүктү дораанна аргылгаже киирер ужурга таваржыр. Бо чорук дүктү ажыдап кылырының технологиязын үрээр, дүктүң үрелирин болгаш чарыгдаттынарын көвүдедир.

Амгы үеде дүк үлетпүрүнүң бүдүрүлгелери продукциянын шынарын экижидер, саның көвүдедир соруганы салган. Маңаа бир-ле дугаарында дүктүң бодунун шынарының бедик болуру чугула. Ындыг турбуже, үлетпүрге көөп турар дүктүң шынары чавыс болуп артпышаан. Чижээлээрге, нарын болгаш чартык-арын дүк үлетпүрге көөп турар бүгү дүктүң чартыы хире безин четпес. Бокту дүк база хөй. Хээрек болгаш үстүүчел дүктер мырынай эмгежок. А чаа шинчээттинип турар чуур, эзрер болгаш аргыыр-даа техника ындыг дүкке таарыппас. Амгы машиналар минутада 13-14 метр чүн эзрер, чаа пневматиктиг машиналар 44-45 метр, а роторлуг машиналар 70 метр чүнну бир минутада эзрер. Ындыг болганда, дүктүң быжыг болгаш чаун болуру кончуг чугула. Ынчан күш-ажылдың-даа, машиналарның-даа бүдүрүкчүлүү элээн үлегдыр, продукциянын шынары экижидир.

Хойну адырылбас болгаш чугдунмас будук-биле демдеглээри үлетпүрге, бистиң шуптувуска улуг когаралды чедирип турар. Фабрикаларга дүктү ылгап турар үезинде, чылдың-на муң-муң тонна ындыг дүк актылаттынып турар. Будуктуг дүктү ылгаары базза берге, ынчангаш оң аргыыр дүктүң аразынга бо-ла артып калган болур. Оон уламындан хөй пөс болгаш өске-даа продукция үрелип турар. Ынчангаш хойну адырылбас болгаш чугдунмас будуктар-биле демдектээрни хоруур херек.

Дүктүң шынары ылган турар үеде шын эвес "класстаанындан, өңүн, сортун холуптурганындан болгаш шын эвес савалаанындан база кудузаар. Шыгы улуг дүктү савалаарга, саргарыычал болгаш хээрек аларар. Амгы үеде хой дүгүн будунге савалап турар, ол база дүктүң шынарына багай. Үүге дээрге кудуруунуң, хырнының, быктының дүктери өскезинден ылгалдыг, ол дүктер конгуратыр, довуратыр болгаш боктуг. Ындыг болганда Австралияда ышкаш, дүктүң чамдык кезектерни ылгаар аргазынче шилчиирп күзенчиг. Бо арга дүктүң шынарын дыка бедидер.

Пес, шекпен, хевис, кидис кылырында кайызынга-даа анги-аңгы хевирнің дүктери хереглеттинер. Ынчазажок үлетпүрге ажылаттынар дүктүң хөй кезии парын дүк болур. Нарын дүктүң 75 хуузу меринос дүгү, өскези өске укседларның болуру таарымчалыг. Ынчаарга меринос дүгүнүң узуну аңги-аңгы, 28-30 миллиметрден кыска дүктү актылаар.

Шекпен кылырында цигай болгаш кросебред дүктер таарыжыр. Ол дүктерниң үлетпүрге хереглели эрткен беш чылдаһдан шоолуг өскерилге чок. Хевис кылырында дыка тапталбас, туруучал дүктер херек. Од дээрге түшин, балбас, каракуль болгаш сараджа укседларның бөдүүн база чартык-бөдүүн дүктерилир. Хевис кылыр бо дүктерниң элээн кезинп нарын кылыглар кылырында хереглээрп, а оларның орнунга кылымад болгаш синтетиктиг удаынарны ажыглаары көрдүнген.

Дүк үлетпүрүн чиг-эт-биле хандырар төлээде, хой санын өстүрер, оон укседын экижидер, дүктүң шынарын бедидер ужурлуг.

В. КНЯЗЕВ,
дүктүң Төп институдунуң чиг-эт секторунуң эргелекчизи.

БҮДҮРЕРИ ӨСКЕН

Он бирги беш чылдың эге чылында ССРЭ-ге төрүүр чүе хойга онаалтыр ортумаабиле 85 хураганны дорукторган. Оон хөй хураганны Россия Федерациязының, Таджикистанның, а оон экээш төлдү Украинаның, Узбекистанның, Казахстанның, Молдавиянын, Туркменияның ажыл-агыйлары алган. Үүске онаалтыр 115—155 болгаш оон-даа хөй хураган алган ажыдагыйлар, ылаңгыя бригадалар республика бүрүзүнде кончуг хөй.

Чуртка дүк будурериниң нинти хемчээли мурнуку чылдан 0,5 хуу улгатkан.

СААМЧЫЫРДА— САНДЫЖАП

Оруе улустуң чугаазы-биле алырга, инектиң сүдү—дылында. Малды эки чемгерер болза, оон сүдү эдбээр дээни од. Бай-Тайгада Саамчыыр деп чер бар, оъду-көгү хөлбелчиңээп, ёзулуг-ла мал ораны.

Чоокта чаа, марттың ортан үезинде, Саамчыырның Допчок-Оюм деп черге чеде бердим. Ында аалдың ошкүзү кидин торуп турар болду.

Кыштагда үлегерлиг кажаа тудуп каан. Делгемн ажжок. Чырык-даа, чылыг-даа. Допчок кырган бодунуң малын маңаа өстүрүп турар шагда, борта бичии казанак турганы чугаажок. Оон соонда Чымба

Сандыжаптың каты— безин чурттап турда, бо хире улуг кажаа турбаан. «Шаг шаа-биле турбас...» деп-чүве ол.

Саамчыырда ам Сандыжап чурттап турар. Од бо кыштагга элээп каш чыл болган, ук черниң «ажжы-чаңын» пат-ла билир апарган. Кажан хар чаарын болгаш эриирин, хадыырын болгаш хөртүктээрин эндевес. Оон уламындан малын чылдың-на кыштан хүр ажырын, бедик көргүзүлгерни чедип ап келген. Малчынның ол чедишкинин чазак Күш-ажылчы Алдар орденниң үшкү чергези-биле үнелээп. Бо малчында оон ынай «Беш чылдың мурнакчызы», «Социалистиг чарыштың тивлекчизи» хөрек демдектери, хүндүлел бижиктер болгаш өскедаа шаңналдар бар.

Сандыжап Комбуевич Хертек «Тээли» совхозка 1963 чылдан бээр шээр мал малдан келген. Өшкү хүлээп алгандан бээр ийи чыл болган. Эрткен чылын дүнгужүнда төрээн өшкүлериниң чүзүнге онаалтыр 80 анайны доруктурган болгаш өшкүден-не 820 грамм дүктү кыргып алган. Бо чылын ол эрткен чылдагыдан эвээш эвес, тодаргайлаарга, оон чээрби баш хөй анайны, ийи катап хөй дүктү алырын хүлээнген. Бо беден эвес соруга ам күүсеттинин эгелээн: коданда төрүүр 338 ошкүнүн 89-у төрээн болгаш 91 анай менди алдынган. ССР Эвилелиниң 60 чыл оюн малчын чедишкининг уткуур мен дээп.

— Каадыр Чымбаевнаның кежээнии чүү дээр сиилер, ёзулуг-да балдыр сыкпас кижи болбазыкче. Кодан иштинии-даа, бажың иштинии-даа эмге-секеедйн, арыг-силин кайгамчык. «Бедик культурлуг өг-бүле дээп» деп ымпедпя үш чыл улаштыр чаалап ап келген—деп, совхозтуң Кызыл-Даг сазбырының мал эмчизи, суурда херээженнер човүделинии даргазы Александра Дамдың менээ чугаалаан чүве.

Сандыжап Комбуевич биле Каадыр Чымбаевна Хертектер тос уругну өстүргеп. Олардан Эрее-оол ийиги класстың чолаачызы, Тамара—ВЛКСМ райкомунуң килдизе эргелекчизи. Таня Красноярскиниң башкы институдун доозар чыгаан, Гриша—пергиде. Ажылдап-даа, ооренип-даа турар уруглары ажыл-ин, ажжы-чаң талазы-биле база-да ада-иезин доозап, кызымак болгаш биче сеткилдиг улус.

Сандыжап Комбуевич чазаныр-даа, дарганаар-даа. Од кыштаанда чаа бажыңны бодуп тудуп турар, оозу бо чылын ажыглалга кирер. Совхозтуң дирекциязы бо кыштагның сентелгези дээш дүүреве—Сандыжан оолдары-биле септеп алыр. Одек болери, сиген кезерп база-ла ындыг. Од уе келирге, чамдыкты мотоциклиге ушкашкап, чамдыкты чычаанынга олурупкап, өг-бүле бүрүнү-биле шефтеп чоруптар. Эптиг-даа, хөглүг-даа, хей-аяттыг-даа.

Д. САЛЧАК-ООЛ.

ДӨРГҮНДЕ КЫШТАГ

Кыштаглаашкын—шалыпчы фронт

МАШИНА Хадың бетинде шоолуг бедик эвес арт кырынга тура дүшту. Дашкаар үнүп келдивис. Хүн хереливге чайынайан ак харга карак чылчырыктаар. Хүн арай сооксумаар, кыржаң болзажок, шаа келген болгаш сырын чок ыжык черде хар эрип чыдар. Частың медээчилери, өскен-терээн черинге чаа чедип келген кушкаштар оруктa чемпен, маңнажын турлар.

Долгандыр эргий көөрге, акла чайт. Артыы талазында Хадылыгның дуржулга-бүдүрүлге ажыл-агыйының тараа шөлдери чапылган. Тараажылар келир күстүң дүжүдү дээш кыжын-на сагыш салып эгелээни илдең: шөлдерде кылын харны күүдүлүг К-700-тер-биле тыртпырып тургаш, чалдагылаан ааан. Ынчап ааан хар хепертеп эвес, а чоорту эрээш, хөрзүнче сине бээр, ону «хар жымрынлырыынының» дээр.

Кады чораан ажым Хадыным ол чарыынче айыткаш, чугаалай-дыр:

— Дуржулга станциязының түлган малчыны Александра Салчактың аалы дөө көстүп турар ол-ла болгай. Оруктан мырыңай ырак эвес. Аңаа кире дүшкеш, ажыл-ажын сонуургап көргей бис.

Кезек хадыынар үнген суг бажы. Ону «Дөргүн» деп шынай-ла шын адаан. Оон чанында кыштаг. Удэвээнда-ла өдектe хап келдивис. Дүшчоокшулай берген. Ол хиреде коданның ээлери хойларын чемгерип, кажаз-хораазын ашпап, даштын ажылдан түрбушаан. Олар-биле ужуражып, чугаалажы бердивис.

Улуг хойжу, ындыг-ла узун эвес, шилгедек сынныг, чаа-ла кижи ортузу чедип чоруур пазылыг хире Александра Адыгбаевна Салчак 1963 чылдан бээр мал ажылынга ажыллаан. Сеолгу беш чылда хойжудан келген.

— Эрткен чылын иттер кажарып турган бис—деп, Александра Адыгбаевна чугаалады.—Оларны семиртксп, эткее дужаптарывыска, холушкак хураганнар берип каан. Төрүүр төрүвестиг элдеп кодан ийин бо.

Бис чүвенің ужурун орта билбейн баргаш, айтырдывыс:

— Кандаай «холушкак» хураганнар боор? Аңгы-аңгы уксаалыг бе?

— Чок, аңгы-аңгы уксаалыг эвес —деп, улуг хойжу харылады.—Нарын дүктүг чаңгыс уксаанныг. А назын-хары аңгы-аңгы. Ынчангаш «холушкак» апарган чүвелер-дир ийин. Шупту чер базар баш саны 500. Оон иштинде бо чылын дунгужүн төрүүр 300 тогду бар. А 200-ү — эрткен 81 чылдың хураганнары. Төрүүр, төрүвес чүвелерни холуй тургузаарга, ажаап-тежоорп ажжок берге боор чүведир.

Оларның хары улуг болган ужурунда, хойну күстеп эгелеп-ле, тургузу азырай берген. Кажаа-хораазы эргижирээн болгаш, кыштың соок үезинде дыка бергедээшкинниг болган. Ынчалзажок кежээ, кызымак малчыннар хоюнуң адаанда өл өдээп үндүрүп, курган өдек төп тургаш, улуг соок үезин эки эрттирип алган. Ам тогду хойлары колдуунда оолдашкан.

— Он бирги беш чылдың ийиги чылында кандыг хүүзэлге алган силер, Александра Адыгбаевна? —деп, хойжудан сонуургадывыс.

— Дүгүжүүн төрүүр тогдуларның 100 бажыңга онаалтыр 85 хураганны мендп доруктурар. Бап бүрүзүнден 3,2 кг дүктү алыр хүлээлгелиг бис. Ам хүлээлге ажыр күүсеттинген, 100-ке онаалтыр 93 хураган доругуп турар. Ынчалзажок арай-ла сетилге четпейн барды. Хой бүрүзүнден-не хураганны мендп алыры күзенчиг. А бистиинде ындыг эвес, элээп хөй хураган чидиргылаг болган. Бис бодувустан хамаажыр, болдунар бүгү-ле чүүлдерни кылып келдивис. Ынчалзажок Дуржулга станциязының талазындан чамдык чүүлдерби-ле чедир хандырбайн баары кончуг харадапчыг боордур. Чижээ, кыштың улуг кеанинде кодан хоюнуг чылгаар дус чок турду. Оон аңгыда чаш хураганнарга эргежок чугула чугай долганы, микроэлементилерден кылган бриккеттер база бербээл. Дустуг, чугайны чоокта чаа эккеп берген, а брикеттер ам-даа келбээл. Организминге эргежок чугула будумелдер чедишпес ужурудан чаш хураганнар оът-сиген чинр хөөп чок, харын-даа недериниң дүгүн чүзүл чинр, оон уламындан аараш, өлүр боор-дур.

Иштининң малын, оон чаш телүп кыштан хүрмеңди ажырып алыр дээш, ол малчын болдунар бүгү чүүлдерни кылып турар болду. Чижээ, бодунуң улуг пажынга хүннүң-не 20 литр чедир сула долганындан чудан хайындырган, аңаа хуузунда шөөлээдеп саап алган 10 литр сүдүн холаап, хураганнарга ижиртип турар. Ындыг чуданы билбес кижи орта хэйындырып-даа шыдавас, а аңаа сүт холувас болза, амдан-сүүзүүг шоолуг эвес болур, ынчангаш чаш хураганнар ишпейн баар. Хоозулуг чудан хайындырарының аргазын Александра Адыгбаевна өске малчыннарга чугаалап берип турар.

Бис аңаа турувуста коданга сонуут-мурнуг үш машинз келди. Баштайгызы хойга ижиртир сүт сөөртүп эккеткен, ийигизи — хойга, хураганнарга бэзр чүтай долганы, микроэлементилер, а үшкүзү— борбаңдылаан витаминниг сиген долганы „чедирип келген.

Хойжу хөөрей-дир:

— Кандыг кижиниң аалчызы чаңгыс хүн келир диңгир пйнк? Бөгүн бистиң коданывыска херектиг хамык чүвени хары угда эккелген шпкажыл. Моон мурнунда кыжынна, хой чаа оолдап эгелеп турда, ынчаар тургап-дыр пйнк. Ынчангаш болза, бүгү хураган бүрүн мендп түрэр пйнк. Ам-даа эккелгени экидир харын...

— Чок, чок-ла дээр, арай хынзыр малчын-дыр пйнк бо — дээш, аңаа чем сөөртүп эккелген хой бригадирп Оюн Манчыкович Достаа хүүмүүрей-дир. —Малчынның негеп тграры сөп-тгр пйнк, харын. Ынчалзажок чок чүвени кайнын, алыр боор. Чижээ, брикеттер чок-тур. А бар чүвелерни эккелгенивис бо.

Оон бригадир кыштаглаашкынын байдалын чугаалады. Хадылыгның хүүрекүлгө-бүдүрүлге ажылагыйының чаш төлүг-биле кады 9 муң ажыг хою он ийи коданда сайгара тургустунган. Оон иштинде төрүүр хой дөрт коданда.

— Ийити ажыл-агыйга деңнээрге, бо коданның 100 хөйга онаалтыр алган хураганы хөй—деп, бригадир Оюн Манчыкович чугаалады. — Александра Адыгбаевна бир дүгаар оолдаар тогдулар кадарып турар-даа болза, кежээ, кызымак болгаш чаш хураганнарны шоолуг хораттаап, ынчангаш көргүзүү белип.

Малчынга чедишкинниң күзээш, эттаныштывыс. Хойжулар чымыштыг ижинче база катап киримкеп. Дү

«Күш-ажылдың хоочуну» медаль-биле шаңнаар дугайында

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Чарлыы

Улус ажыл-агыйынга күш-ажылын үнелеп көргенинин демдээ кылдыр ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумулуң өмүнээзинден «Күш-ажылдың хоочуну» медаль-биле шаңнаары болза:

ЧӨӨН-ХЕМЧИК РАЙОНДАН

Караш Канчыровна **Аран** — СЭКП-нин XXII съездизи аттыг совхозтуң ажылчыны.

Сендажи Ондаровна **Даш** — Чыраа-Бажында харылзаа салбырының начальныгы.

Боян Шажынчыковна **Донгак** — «Чыраа-Бажы» совхозтуң ажылчыны.

Бавуу Халбынович **Донгак** — «Тыва» совхозтуң ажылчыны.

Клара Оолаковна **Донгак** — «Чыраа-Бажы» совхозтуң ажылчыны.

Кувиснаал Сумбуевна **Донгак** — «Чыраа-Бажы» совхозтуң саанчызы.

Лаа Сундуевич **Донгак** — «Чыраа-Бажы» совхозтуң ажылчыны.

Хорлуу Белекейовна **Донгак** — «Большевик» совхозтуң ажылчыны.

Мария Аксаковна **Допуй-оол** — Бора-Тайга суурда пенсионер.

Сенденмаа Мурзуновна **Доржу**—Сүт-Хөл суурда уруглар ясляниңиң эргелекчизи.

Доржу-Сюрюн Дүмен-Байрович **Кара-Сал** — райпо ажылчыны.

Очур Амнагайевич **Кара-Сал** — Шеми суурда пенсионер.

Мария Давыдовна **Кулешова** — Чадаанада № 1 столовайның кассири.

Моңге Үндүүевич **Куулар**— «Октябрь 30 чылы» совхозтуң ажылчыны.

Борбай Сувановна **Монгуш** — Сүт-Хөл суурда пенсионер.

Кок Дондуковна **Монгуш** — «Чыраа-Бажы» совхозтуң ажылчыны.

Мамаа Мандыковна **Монгуш** — Сүт-Хөлдүң район эмнелгезиниң санитарказы.

Опаай Сендиевна **Монгуш**— Сүт-Хөлдүң район эмнелгезиниң санитарказы.

Оржунмаа Тевек-ооловна **Монгуш** — «Большевик» совхозтуң ажылчыны.

Сувзан Чымбуевна **Монгуш** — «Большевик» совхозтуң ажылчыны.

Хеймерек Бурааүнеевна **Монгуш** — «Большевик» совхозтуң ажылчыны.

Чыртак Хединпазевна **Монгуш** — «Сүт-Хөл» совхозтуң ажылчыны.

Агбаан-оол Чылбаевич **Ондар**— «Сүт-Хөл» совхозтуң ажылчыны.

Вера Дандаровна **Ондар**— Тере-Хая суурда пенсионер.

Дүктүг Депен-ооловна **Ондар** — СЭКП-нин XXII съездизи аттыг совхозтуң саанчызы.

Саман-оол Карашындыкович **Ондар** — райпо ажылчыны.

Дина Өктек-Орусовна **Ооржак** — «Сүт-Хөл» совхозтуң ажылчыны.

Сенденмаа Намзыр-ооловна **Ооржак** — Сүт-Хөлдүң район эмнелгезиниң санитарказы.

Вера Шадыповна **Сарыглар** — райпо ажылчыны.

Өпэжен Мурзунаевна **Сарыглар** — Сүт-Хөлдүң район эмнелгезиниң ажылчыны.

Борис Николаевич **Сороүр** чылдарда ак сеткилдиг коргенинин демдээ кылдыр СССР-ниң Дээди Совединиң Президиумулуң өмүнээзинден «Күш-ажылдың хоочуну» медаль-биле шаңнаары болза:

ЧӨӨН-ХЕМЧИК РАЙОНДАН

Караш Канчыровна **Аран** — СЭКП-нин XXII съездизи аттыг совхозтуң ажылчыны.

Сендажи Ондаровна **Даш** — Чыраа-Бажында харылзаа салбырының начальныгы.

Боян Шажынчыковна **Донгак** — «Чыраа-Бажы» совхозтуң ажылчыны.

Бавуу Халбынович **Донгак** — «Тыва» совхозтуң ажылчыны.

Клара Оолаковна **Донгак** — «Чыраа-Бажы» совхозтуң ажылчыны.

Кувиснаал Сумбуевна **Донгак** — «Чыраа-Бажы» совхозтуң саанчызы.

Лаа Сундуевич **Донгак** — «Чыраа-Бажы» совхозтуң ажылчыны.

Хорлуу Белекейовна **Донгак** — «Большевик» совхозтуң ажылчыны.

Мария Аксаковна **Допуй-оол** — Бора-Тайга суурда пенсионер.

Сенденмаа Мурзуновна **Доржу**—Сүт-Хөл суурда уруглар ясляниңиң эргелекчизи.

Доржу-Сюрюн Дүмен-Байрович **Кара-Сал** — райпо ажылчыны.

Очур Амнагайевич **Кара-Сал** — Шеми суурда пенсионер.

Мария Давыдовна **Кулешова** — Чадаанада № 1 столовайның кассири.

Моңге Үндүүевич **Куулар**— «Октябрь 30 чылы» совхозтуң ажылчыны.

Борбай Сувановна **Монгуш** — Сүт-Хөл суурда пенсионер.

Кок Дондуковна **Монгуш** — «Чыраа-Бажы» совхозтуң ажылчыны.

Мамаа Мандыковна **Монгуш** — Сүт-Хөлдүң район эмнелгезиниң санитарказы.

Опаай Сендиевна **Монгуш**— Сүт-Хөлдүң район эмнелгезиниң санитарказы.

Оржунмаа Тевек-ооловна **Монгуш** — «Большевик» совхозтуң ажылчыны.

Сувзан Чымбуевна **Монгуш** — «Большевик» совхозтуң ажылчыны.

Хеймерек Бурааүнеевна **Монгуш** — «Большевик» совхозтуң ажылчыны.

Чыртак Хединпазевна **Монгуш** — «Сүт-Хөл» совхозтуң ажылчыны.

Агбаан-оол Чылбаевич **Ондар**— «Сүт-Хөл» совхозтуң ажылчыны.

Вера Дандаровна **Ондар**— Тере-Хая суурда пенсионер.

Дүктүг Депен-ооловна **Ондар** — СЭКП-нин XXII съездизи аттыг совхозтуң саанчызы.

Саман-оол Карашындыкович **Ондар** — райпо ажылчыны.

Дина Өктек-Орусовна **Ооржак** — «Сүт-Хөл» совхозтуң ажылчыны.

Сенденмаа Намзыр-ооловна **Ооржак** — Сүт-Хөлдүң район эмнелгезиниң санитарказы.

Вера Шадыповна **Сарыглар** — райпо ажылчыны.

Өпэжен Мурзунаевна **Сарыглар** — Сүт-Хөлдүң район эмнелгезиниң ажылчыны.

Борис Николаевич **Сороүр** — райпонуң белеткел конторазының директору.

Октябрина Константиновна **Субботина** — райпонуң техажылчыны.

Хирлен-оол Матпаевич **Тюлюш**—Сүт-Хөл суурда пенсионер.

Хуна Максимовна **Улуг-Карак** — Сүт-Хөлдүң район эмнелгезиниң повары.

Доктуг Чымбаевич **Шалык**— «Тыва» совхозтуң ажылчыны.

КЫЗЫЛ РАЙОНДАН

Иван Петрович **Андроненко** — райпонуң автолавка садыгжызы.

Байкара Хемчикович **Биче-оол** — «Х Улуг хурал» совхозтуң ажылчыны.

Екатерина Ивановна **Бородина** — «Сукпак» совхозтуң ажылчыны.

Иннокентий Михайлович **Бородин** — «Сукпак» совхозтуң ажылчыны.

Елизавета Ивановна **Ершова** — РРТПЦ-ниң дамчыдылга станциязының ажылчыны.

Алексей Иванович **Кирьянов**— «Тыва суг тудуг» трестиң ДБК заводунуң дарганы.

Арагачы Хүндүпейовна **Кыргыс** — «Х Улуг хурал» совхозтуң ажылчыны.

Наталья Чүльдүмовна **Самдан-оол** — «Х Улуг хурал» совхозтуң ажылчыны.

Зоя Константиновна **Саморокова** — райпо садыгжызы.

Ховалыг Шанапович **Чолдак-Сарыг** — «Х Улуг хурал» совхозтуң малчыны.

МӨНГҮН-ТАЙГА РАЙОНДАН

«Мөген-Бүрен» совхоз

Налзалмаа Чүлдүмовна **Иргит** — ажылчын.

Данзын-оол Чыдымович **Саая** — пенсионер.

Чечек Мунзуковна **Салчак**— ажылчын.

Шожал Сортуй-оолович **Сюрюнмаа** — ажылчын.

Сержин Манзыровна **Шагдыр** — ажылчын.

ТАНДЫ РАЙОНДАН

Сергей Арсентьевич **Артемьев**—Хову-Аксы АТБ-ниң слесары.

Ксения Петровна **Баева**— «Тыва кобальт» комбинаттың даг пегинiң котёл машинизи.

Анна Павловна **Буравлева**— «Тыва кобальт» комбинаттың ясли-садының ажыл-агый эргелекчизи.

Геннадий Николаевич **Буторенко** — «Тыва кобальт» комбинаттың диспетчери.

Надежда Григорьевна **Гаврилова** — Межегейниң участок эмнелгезиниң фельдшери.

Валентина Захаровна **Грейсерова** — «Тыва кобальт» комбинаттың ГМЦ-де аппаратчик.

Илья Иванович **Гурьев**— «Тыва кобальт» комбинаттың ГМЦ-де аппаратчик.

Николай Комбуевич **Донгак** —«Тыва совхоз тудуг» каттыжышкының № 7 КМК-ның бызаңчызы.

Анна Павловна **Дударева**— райпо магазинiниң техажылчыны.

Нина Григорьевна **Ермолаева** — «Тыва кобальт» комбинаттың ГМЦ-де аппаратчик.

Галина Ивановна **Иванова**— улус депутаттарының Дүрген көдээ Совединиң күүскомунуң даргазы.

Анна Семёновна **Калентьева** — Тываның электри четкилерiнiн ажылчыны.

Валентина Михайловна **Катовщикова** — Күрстрахтың инспекция начальныгы.

Ольга Константиновна **Лебедева** — «Тыва кобальт» комбинаттың общежитиезинiнiн дежурныйы.

Людмила Артемьевна **Мигель**— райпода садыгжы.

Бады-Кек Сангынович **Оюн** «Коммунизмнiн херели» совхозтуң ажылчыны.

Любовь Николаевна **Реут**— партия райкомунуң техажылчыны.

Елизавета Васильевна **Сухачёва** — Сосновкада харылзаа салбырының почтачызы.

Василий Фёдорович **Фёдоров**—«Тыва кобальт» комбинаттың рудниginiң ажылчыны.

УЛУГ-ХЕМ РАЙОНДАН

Түлүш Канчирович **Байыр-оол** — Жданов аттыг совхозтуң дарганы.

Мария Фёдоровна **Делег** — Арыг-Үөүүнде участок эмнелгезiнiң ажылчыны.

Билченей Дойлаар-ооловна **Кенден** — Жданов аттыг совхозтуң ажылчыны.

Мария Родионовна **Недбаева** —«Союзпечатьтың» район салбырының киоскери.

Вера Николаевна **Нумерящих** —райэмнелгениң клиника лабораториязының санитарказы.

Чүльдүм Дошкович **Ондар** — «УТКА 25 чылы» совхозтуң малчыны.

Иван Ефимович **Сорокин**— профессионал өрт незээнiн таныныл начальныгы.

Тас Нурзатовна **Сундуй** — «Күш-ажылдың хостуу» совтуң № 2 уруглар садының повары.

Түлүш Калаа-Сүрүновна **Сундуй-оол** — Жданов аттыг совхозтуң ажылчыны.

Прасковья Фёдоровна **Тропина** —№ 1 ясли-садтың нянязы.

Анастасия Васильевна **Туревич** — № 1 ясли-садтың нянязы.

Чанчынмаа Күндүповна **Шаңмак-оол** — Жданов аттыг совхозтуң ажылчыны.

ЭРЗИН РАЙОНДАН

Наталья Борбак-ооловна **Дюндюпей** — райпонуң санэпитстанциязының дезинфектору.

Долума Дакпаевна **Лопсан**— «Мөрен» совхозтуң ажылчыны.

Долгар Сумзадиевна **Соян**— райэмнелгениң сестразы.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы М. МЕНДУМЕ.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары Н. БОЙДУ.

Кызыл хоорай,
1982 чылдың март 23.

БӨМБҮРЗЕКТИҢ СУДАЛЫ

СЭТА-ның корреспондентилери дыңнадып тур

СОЦИАЛИЗМ ЧУРТТАРЫНДА

ХИМИЯ ИНДУСТРИЯЗЫНЫҢ МУРНАКЧЫЗЫ

БУДАПЕШТ. Казинцбарцикте Боршодскиниң химия комбинады —чурттуң химия индустриязының мурнакчы бүдүрүлгези. Пластмасса хоолайларны, көдээ ажыл-агыйга херектиг полиэтиленниг шленканы, яшыз-бүрү чемиштидилгелерни болгаш үнүш камгалаар химиктиг түүлдерни бүдүрери амгы беш чыл планының чылдарында барык 50 хуу көвүдээр. Ол кылыгларны Венгрияның улус ажыл-агыйында улам-на калбаа-биле ажыглап турар.

Улус ажыл-агыйының дүрген өзүлделиг негелдеринге дүүштүр комбинатта будурүлгени хөгжүдүп, калбартып турар. Будурүлгенiн тургузуун сайзырангайжыдары-биле холбаштыр чиг-эттi болгаш эңергияны кампаар талазы-биле программаны комбинатта боттандырып турар. Ол программаны боттандырган түңнелинде түгле эртken чылын безин 500 миллион хире форринт акшаның кампалгазы чедип алдынган.

Комбинаттың коллективи продукция будурериң улам көвүдедир, кылыгларының шыпарын бедидер, күш-ажылдың будурүкчүлүүн доктаамал өстүрер дээш амгы үеде оваа күжениишкинниг ажылдап турар.

ТРАНСПОРТЧУЛАРНЫҢ ЧЕДИШКИННЕРИ

ПӇОМПЕНЬ. Республиканың экономиктиг катап тургузуушкунуунга идиг бөөр сорулгалыг транспорт тудуунун программазы Кампучияда чедишкинниг күүсеттинiп турар.

Кампучи улустуң күжениишкиннериниң, Совет Эвилелиниң, Вьетнамның болгаш социалистиг өске-даа чурттарның дузаламчызының ачызында республикада автомобильдериниң, локомотивтериниң, вагоннарның болгаш хем судноларының саны үргүлчү өзүп турар.

Чазаглыг болгаш кыры кадыг шывыглыг 180 километр узун орукту улусчу эрге-чагыргының үш чылдарының дургузуунда септээн. Оруктарны эки шынарлыг кылдыр септээнiнiң түңнелинде 706,5 мун тонна улус ажыл-агый чүктерiн автомобиль транспорту-биле сөөртken болгаш 1 миллион ажыг пассажирдерни аргыштырган.

Улус чедишкиннерни демир-орукчулар база чедип алган. 221 километр демир-орук шугумнарын септекчидер ажыглалга кирген. Чурттуң кол демир-орук магистралы болур Пномпень-Баттамбангының 20 станциялар бажыннарын катап тургускан. Пол-Поттуң дерзин эрге-чагыргазындан чуртту хостаан сөөлүнде эртken чылдарда улус ажыл-агыйының яшыз-бүрү 275,5 мун тонна чүктерiн демир-орук-биле сөөртken болган 147 мун ажыг пассажирлерiн аргыштырган.

Кампучияның далай өртээлдериниң ажылыының ажыктыы база бедээн. Бо чылдың түгле баштайгы ийи айларында безин Пномпеньнiң далай өртээлiниң ажылчынары 220 мун тонна чүктерни дужүрген.

КООПЕРАТИВ КҮШ-АЖЫЛЫНЫҢ ШКОЛАЗЫ

ПРАГА. Чехословак Социалистиг Республиканың кооператив школазынга өөредилге чылы доозулган. Чуртту чангыс аай көдээ ажыл-агый кооперативтериниң ажыл-ишчилериниң билиглерiн бедирерiнге ол өөредилге черi дузалап турар.

Лекциялар болган семинарлар үезинде хей айтырыгларны ханызы-биле өөренип, сайгарып турар. Оларның арасында —көдээде комплекстиг бригадалар ажылының дүржулгазын пропагандалап неп-тередири чугула черни эөлеп турар. Көдээде чаартыкчыларның болгаш чогаадыкчыларның шимчээшкинiнiң кадбартырының, чогаадыкчы инициативаны хөгжүдериниң, таваачыннарның күш-ажылының будурүкчүлүүн бедидериниң айтырыгларынче улуг кичээнгейни угландырып келген. Чехословакияның Коммунистиг партиязының XVI съездизиниң сөөлүнде партияның экономиктиг политиказын тайылбырлаарынче, көдээ ажыл-агыйны планныг ёзу-биле эргелеп башкарарының системазының практиказынче эртken өөредилге чылында кол кичээнгейни салган.

Кооператив күш-ажылының школазы болгаш республикада оон ийи мун беш чүс ажыг салбырлары көдээ ажыл-агыйны үлетүрүлүг үндезинче шилчидиринге чугула роль-ду ойнап турар. Көдээ ажыл-агыйның специалистери-биле чергелештир, чурттуң яшыз-бүрү будурүлгелериниң бедик мергежилдиг ажылчыннары-ныда база башкылап турар. Оон ачызында хей дыннакчылар трактористериниң, септе-кчилериниң, механизаторларның мергежилдерiн шинээлип алган.

Амгы өөредилге чылында школага болгаш оон салбырларына 340 мун ниижи өөрен-ген.

«ЧАЛГЫННЫГ ДУЗАЛАКЧЫ»

БЕРЛИН. Герман Демократтыг Республиканың «Интерфлюг» ужар үүлү компаниязының МИ-8 деп үүле чаңгыс вертолёду безип ийи-ле хүн дургузунда Вюсдорфтуң (Потсдам округ) төп демир-орук белдириниң кол участокторының бирээзинге 100 ажыг кан чагыларны чедирген болгаш үүс-үүс метр электри кабельдерин салырынга дузалаан. Ол чагыларны бедик вольтулуг электри дамчыдылгазының шугумнарынга ажыглаар.

Вертолётту ажыглаан чорук демир-орук транспортунуң ол чугула участогун электрижидер ажылдарны планда көрдүгенниден беш катап дүргедедир арганы берген. Бир километр черге электри шугумун тургузарынга үүле чартык шак чарыгдаттынып турар. Ынчаарга ол ажылдарның үезинде Берлин—Дрезден аразының поездилер шимчээшкинiн чангыс минутада-даа сокпаваан.

Амгы беш чылда Герман Демократтыг Республикага 700 километр демир-оруктарны электрижидер сорулга салдынган. Ону чедишкинниг күүседир дээш демир-орук септекчилери, электри шугумнарының тудугжулары сорук киришкинниг ажылдап турар. Демир-оруктарны электрижидер чугула сорулганы күүсеткен сөөлүнде чүктер сөөртүлеэн болгаш пассажирлер ханы чарыгдалдыг болур. Демир-орук шугумнарын бүрүн электрижидер чугула сорулганы чедишкинниг күүседирiн «чалгынныг дузалакчылар» шинтирлиг рольду ойнаар.

Үлетүр черлериниң тудугларынга вертолёттарны ГДР-де үзэрби ажыг чылдарның дургузуунда чедишкинниг ажыглап турар.

(СЭТА).

КАДЫ АЖЫЛДАЖЫЛГАГА СОНУУРГАЛ

ЛИОН. (СЭТА-ның корр.). Совет Эвилели-биле бот-боттарынга кадыг ажылдажылганы калбартырынга Франциянын хөрөнгитен болуктери сонуургадыг болуп турар. ССРЭ-биле садыг харылзаалары чүгле оларга делгем аргаларны бөөр эвес, харын-даа экономиктиг айтырыгларны шинтирлээр талазы-биле Франциягa дузалаар деп олар санап турар.

Совет Эвилели-биле харылзааларны калбартыр дээш туржуп турар бис деп, Франциянын «Креди лионнэ» дээр эң улуг банкызының директору Пьер Дорель СЭТА-ның корреспондентизинге медеглээн. Ол банк Барыын чүкте хамыкты мурнай 1972 чылда Москвага бодунуң төлөө черин тургускан. Эрткен он чылдарның дургузуунда Совет Эвилели-биле кадыг ажылдажылганың эргежок чугулазынга болгаш ажыктынга бүзүрээнiн Пьер Дорель чугаалаан.

Ынчангаш «Креди лионнэ» банк Сибирьниң болгаш Барыын Европанын аразынга газ дамчыдар хоолайныг тудуунга идепкейлиг киржип турар. Газ дамчыдылгазының тудуу — француз-совет харылзаларның төөгүзүнде эң улуг хемчээлдиг дугуржулга-дыр. Ол хоолайны дамчыштыр Совет Эвилелиниң бойдус газын Франция болгаш Барыын Европанын өске-даа чамдык чурттары алыр. Бо чылдың эгезинде ат салдынган газ талазы-биле дугуржулга Франциягa-даа, Совет Эвилелинге-даа бир дөмей ажыктыг болуп, бистик энергия чиг-эттi хандырылгавысты көвүдедип, мүн-мүн кижилерге ажылды бөөр деп, Пьер Дорель демдеглээн.

Совет Эвилели Франциянын Рона-Альпа районунуң чурттакчыларынга хөй бараанпарны садыглап турар. Ынчангаш ССРЭ-биле садыглажылганы бедии-биле үнелеп турар бис деп, ол айыткан. Совет садыгның биске ажыктыын чурттакчыларга, будурулге ээлеринге калбаа-биле тайылбырлап турарын «Креди лионнэ» банкының удуртукчузу онзалап чугаалаан.

«Актиф-авто» компанияның удуртугазының кежигүнү Мишель Праль совет трактор-ларны Франциягa сайгарып, садыгларын боттандырып турар. Совет көдээ ажыл-агый техниказын француз тараачыннарын бедии-биле үнелеп турарын ол демдеглээн.

М. КНЯЗЬКОВ.

Чаа эмнелгелер

РАНГУН. (СЭТА). Бирманың көдээ черлериниге кадык камгалал системазын хөгжүдер программа чедишкиниг хөгжүп турар. Чурттуң кадык камгалал министерствозунуң медээзин ёзугаар алырга, үүле бо чылдың эгезинден бөөр безин суурларга чаа 27 поликлиникаларны, диспансерлерни ажыктан. Көдээде эмнелгелерге, медицина пунктуларынга ажылдаар 2,5 мун эмчилерни белеткээн.

ГДР. Лейпцигтиң чаңчыл анаргаа часкы Бүгү-делегей ярмарказынга делегейниң ядаан ажыг чурттарының, оон иштинде, Совет Эвилелиниң 9 мун хире үлетпүр будурүлге черлери, даштыкы садыг каттыжышкыннары болгаш фирмалары киржип турар. Бо чылдың ындыг чыыжы «Улустар аразынга калбак садыглажылышкын болгаш дешилге дээш» деп кыйгырыг-биле өртүп турар. Оң ярмарка аңгы-аңгы ниитилел тургузуглуг күрүлелер аразынга экономиктиг харылзааларны калбартырынга идиглиг боон турар. Совет Эвилели-нында ам мооң-биле алдан удаа киржип турар.

ЧУРУКТА: совет павильонда.

АДН—СЭТА-ның телефотозу.

ТАЙБЫҢНЫҢ САЛЫМ-ЧОЛУ Д Э Э Ш

ЦИНЦИННАТИ. (СЭТА). Амгы делегей харылзааларының эң чугула айтырыглары сонзология шинчилекчилериниң Делегей ассоциязының чыл бүрүде болур 23-кү конференциязының кичээнгейниiн төвүнге болган. Делегейниң 22 чурттарының, оларның аразында Совет Эвилелиниң академиктиг болуктериниң, экономистериниң, эмчилериниң, политиктиг ажыл-дакчыларының төлээлекчилери— будун чартык муң кижи оон ажылынга киришкен. Ук конференция АКШ-тың Огайо штатының Цинциннатиге болган.

Вашингтонуң амгы администрациязының адрезинге шынгыы шугумчелел хей төлээлекчилериг ол делегей организациязының шуулганының индиринден башгайы хүнден эгелеп дыңналып турган. Боо-чепсектерни улам-на эдерe бүдүреринче, Чөөн болгаш Барыын чүктерiнiң аразынга янзы-бүрү адырлар ажыл-биле ажыктыг харылзаалары кызырарынче Ак бажыңның угланышкыны делегейниң дүшкүүрлүг чоруун улам чидиглендиреринге чедиргенин конференциянның делегаттары демдеглээн.

Ядролуг боо-чепсектерни улам-на эдерe бүдүрери эвес, а оларны кызыгаарлаар дугайында чугаалажышкынар, ылгал көөр «темчегларнын» политиказы эвес, а делегейниң бүгү чурттарының аразында Совет Эвилелиниң академиктиг болуктериниң, экономистериниң, эмчилериниң, политиктиг ажыл-дакчыларының төлээлекчилериниң будун чартык муң кижи оон ажылынга киришкен. Ук конференция АКШ-тың Огайо штатының Цинциннатиге болганы.

Вашингтонуң амгы администрациязының адрезинге шынгыы шугумчелел хей төлээлекчилериг ол делегей организациязының шуулганының индиринден башгайы хүнден эгелеп дыңналып турган. Боо-чепсектерни улам-на эдерe бүдүреринче, Чөөн болгаш Барыын чүктерiнiң аразынга янзы-бүрү адырлар ажыл-биле ажыктыг харылзаалары кызырарынче Ак бажыңның угланышкыны делегейниң дүшкүүрлүг чоруун улам чидиглендиреринге чедиргенин конференциянның делегаттары демдеглээн.

Каттышкан Штаттарның болгаш Совет Эвилелиниң аразынга бот-боттарынга ажыктыг нады ажылдажылганы чедишкиниг хөгжүдериниге четпир чүүлдер бар деп, Джорджий университединiң профессору Г. Вертч демдеглээн.

Сарыллыг бодалды АКШ-тың администрациязының барымдаалаар хөөн чогун база катап көргүскен АКШ-тың күрсекретарының политиктиг херектер талазы-биле дузалакчызы Л. Иглебергериниң чугаазын конференциянның киржикчилери күзел чок байдалыг утпаан.

Вашингтонуң администрациязының Совет Эвилелиниге удур хоозун шугулдээшкиннерiн ол база катап дагынналышаан, делегейниң айыыл чок чоруун моон соңгаар-даа божаңнадыр дээн Ак бажыңның болдыын бадыткаан. Ядролуг америк боо-чепсектерни эдерe бүдүрерiн АКШ моон соңгаар-даа үргүлүлээр бодап турар.

ВАШИНГТОННУҢ ЫЙЫЫШКЫНЫ

НАТО-нуң ядролуг планнаашкын бөлүүнүн сессиязы март 13-24 хүннеринде АКШ-та Колорадо-Спрингске болган. Ол агрессчи шериг блокта бактаалаган чурттарның камгалал министрлери оон хуралдарынга киришкён.

Сессияның ажылы шынгыы чажыт байдалга эрткен-даа болза, Вашингтон бо наточу шуулганны бодунуң эвилелчилеринге улам ынайгы дерзин ыйыышкын кылырынга ажыглааны парлалгада көстүп келген медээлерден билдине берген. Лайнызырак белеткелдерни идепкейжидерин болгаш вестүрерин, бирги ээлчегзе — чаа америк ядролуг ракеталарны Барыын Европага эккеп сайгара тургузар дугайында наточу шинтирнiң боттандырарын АКШ-тың ыйыышкыны-биле кол айтырыг кылдыр чугаалашкан.

«Вашингтон пост» солуннуң дыннатканы-биле алырга, америк шериг министерствозунун удуртукчузу К. Уайнбергер «Першинг-2» болгаш чалгынныг ракеталарны Барыын Европа чурттарының девискээрлеринге аппарып тургузарының планнары күштүг хевээр болгаш оларны хуусаазында боттандырар апаар деп Колорадо-Спрингске чыылган министрлерге база катап медеглээн. Ядролуг планнаашкын бөлүүнүн сессиязы доозулган соонда парлаан түннел дыннадыгны АКШ-тың делегациязының албадаашкыны-биле чоғум-на харын шак ындыг утказыг кылдыр тургускан болган.

Ынчалза-даа Пентагон удуртукчузунуң дайынзырак сагындырыышкынынарын чангыс эптиг чүүлдүгүнүүшкүн-биле көрбээн. Ядролуг дайынга удур чоннуң улам калбак кежектерiн хаара тутkан калбак демисежип үнүүшкүннерни Барыын Европа күрүпелериниң удуртукчуларының херекке албас аргазы чок болгай. «Хол долгаашкыннарыг» турзажок, Голландия биле Бельгия чаа америк ракеталарны, боттарының девискээрлеринге тургузарынга амдыгаа чедир чепшээрешпейн турар. Англияда, ГФР-де, Италияда хей-ниити ол ракеталарны үк чурттарның девискээрлеринге чагдатпазын хүннүн-не улам шинтирлиг негеп турар.

Совет тайбын инициативалар ядролуг чепсеглениишкинче кыйгырыгларның дерзизин, мөзү чогун онза тода көргүзүп турар. ССРЭ-нин профзвиязделериниң XVII съездизинге эң Л. И. Брежневтиң көдүргени чаа боттуг совет саналдар бүгү делегейге хаяы сонуургалды болгаш ёк калбак үнелээшкинiнiң кыпсыктырыг үнүргенi. Хамаатылар бүянныг тайбын дээш дээр америк хей-ниити организациязының күүсеекчи директору Д. Бортрайтының онзалап демдеглээнiн ёзугаар алырга, ол саналдар — ядролуг боо-чепсектерни эдерe бүдүрерiн болдурбас деп амгы үениң эң чидиг болгаш эң чугула айтырыгы чугаалажышкынынар столунга шинтирлээринче ССРЭ-нин чүткүлүүнүн ат-алдарлыг чаа бадыткалы-дыр. Чаа совет инициативаларны Ак бажыңның ыяк өөренiп көөрү болгаш боттуг мөзүлүг харыы саналдарны үндүрери эргежок чугула.

Кээп турар дыңнадыгларны барымдаалап алырга, чепсеглениишкиннерни эдерe бүдүрериниң айтырыын АКШ-тың болгаш оон эвилелчилериниң канчаар көрүп турарының аразында ылгалдар амгы сессияга база илерээн. Тактиктиг-даа, стратегтиг-даа чепсеглениишкиннерни кыызгаарлаарының айтырыын дугайты ССРЭ-нин. болгаш АКШ-тың аразынга боттуг чугаалажышкынны чоруларын негээн Каналдың канчалал министри Ж. Ламонтань журналистерге медеглээн. Оон сестери алырга, ол талазы-биле оңу Барыын Европа чурттарының талээлекчилери деткээн.

Ю. ЛОПАТИН.

Хоорай, суурларывыстың аян-шинчизи

ЧЫЛЫГ-БИЛЕ КАДЫ

Чадаана хоорайның арыгшеверi, чаагайжыттыганы негелдеге ам-даа дүүшпес. Кулумчулар бокту, санитарлыг байдалы багай. Чамдык чурттакларга бажыңнарының девискээринде бок төгер ангылаан черлер чогундан чурттакчылар богун чадагай черлерге төп турар.

Чадаана хоорайның харылзаа белдирiнiң девискээринде көчегар чанында бокту «үүжелеп» каапы кончуг таарымча чок.

Ынчангаш хоорай Совединиң күүскому оңу шыңгыы киржээнгейге алыры чугула.

К. МОНГУШ,
Чөөн-Хемчик район.

Атеизм темазынга

«Шын» сонуунга атеизм темазынга үнүп турар материалдарны сонуургап номчуп, авторларның санал-оналын деткип, оларга каттыжар кижи-дир мен. Ылангыя бо чылдың январь 6-да үнген солунда Өвүр райондан М. Саяноолдуң «Хуулгаазын» кижилер дугайында» деп эгелиг үнген материалын сонуургап, авторүнүң ындыг кижилерге удур бодалын деткип тур мен. Шажын, чүдүлгелиг хөөннерге алзып, чамдык бүзүрээчел кижилерни меге, «хуулгаазын» аргалары-биле төөредип чоруур ийи, чаңгыс кижилерни буруу шаап, бүзүрээчел кижилерге эртемге үндезилеттингеn билдилиг таймылбыр бээри чугула деп санап чоруур мен.

Бирги чижек. Ийи аңчы коруур халлардыг хавак баарыга одагланып алганнар. Өл, чаъстан чаглак кылдыр адаа хос хаяны шилип алгаш, дүне аңаа удуп турганнар. Аныяк аңчы нараныг-даа чок удуп хонар, а улуу сөөлүү ийи дүне улуп чадаан. Дараазында кежээ ол аныяңга чугаалап-тыр: «Сагыжым аңчым кончуг ийин, бо хая алдынга уйгум келбестеди, чаъс чаг-бас хире-дир, бээр үнүп, ажык черге чыдып аалы» — дээн.

Чадагай, агаарлыг черге аңчылар магалыг-ла удуп хонган. Ынчалза-даа дангаар эртен даап-ла эвес даштаң оттуу чаштан келгенвер. Элдеп чүве, адаа хос хая буступ кээп дүшкен чыткан.

— Харын-даа өскээр чыдып ап-тыр бис, аас-кежик боон— деп, ашак мөгүден чугаалаан.

— Аан удувайн турган-дыр силер але, бүдүү билир, өттүр көөр хам шынар силерде бар-дыр аа? — деп демгизи шын-на сеткилин илереткеп.

— Чамдыкта чүве эндевес кижи болгай мен харын — деп каан.

Ындыг таварылга кымгаа-даа турун болур. Мында кандыг-даа хуулгаазын чок. Кижиниң баш мээзинде милиард-миллиард нейроннар бар. Олар кончуг хей даштыкы болушкунпарны баш удур хүлээп алыр шынарлыг болчи өөредигни ажыткан бойдус эртемдени И. М. Сеченовтуң өөредилин ёзугаар кандыг-даа хуулгаазын чок деп, сагыш-бодалга тыптыр бүгү-ле чүүлдерни мээниң ажылы-биле холбай таймылбырлап турар. Ындыг болганда, бир эвес мээ кемдээр болза кижиниң угаан-сагыжы өскерлир: албыстаар, караанга чүве кестүр, чүве дыңнаар апаар. Бажы кемдээн кижилер бо-да аазаа-четкер көрген аазы ыыт-даашкыйгы дыңнаан боор болгай. Бо-ла бүгүнү эртемге үндезилеп, чижектерге көргүзүп турган чонга тайылбырлаер душ болур чүве деп билзедаа, түүден түү үнер ярги деп, бөрге байдалга таварышкан кижиниң аргазын хайдынганы ол-дур.

Үшкү чижек. Оруун кежир кара моортай кежир маңнап чоруй барган болза, дедир эгеш, өске оруктаар, чорук чогузазы ол-дур дээр йиикпе азы багай чүвеге таваржырдыр мен дээш чамдык кижилер арай муңгараар байдалдыг болур. А чамдыктары оңу тоовас-даа. Кара моортайдан сестири дээрге-ле бир душ болган таварылгага таварышкан, олчаан чүдүл чоруп бээринден тывылган эң багай сүзүглел деп бодаар мен.

«ССРЭ хамаатыларының шажынга чүдүүр-чүдүвейн хостуг..» деп совет Конституциянын 52-ги чүүлүнде айыткан. Ынчалза-даа бис шажының аспаандан адырлып чадап чоруур ийи, чаңгыс кижилерни атеистиг темалыг лекцияларже чалап олуруштурбайн турарывыс четпес ажыл деп бодаар мен.

Бо киргеним үш чижекке хамаарыштыр түңнел кылырым болза, атеизм темазынга лекция пропагандазын уруглар садыдан эгелезе черле ажыктыг боор. Ада-иелер-даа болза ажы-төлүнге оларның сонуургалын таймылбырлаарда, хандыр сайгарын баштай бодуунуң ол айтырыгга хамаарылгазын боданып алгаш, ыдыңгыр таймылбырлап бээри күзенчиг.

А. ХЕРТЕК.
Мөңгүн-Тайга район.

ИНЫЫ 3-кү арын ● 1982 ч. ● март 30

ССРЭ-ниң 60 чылынга

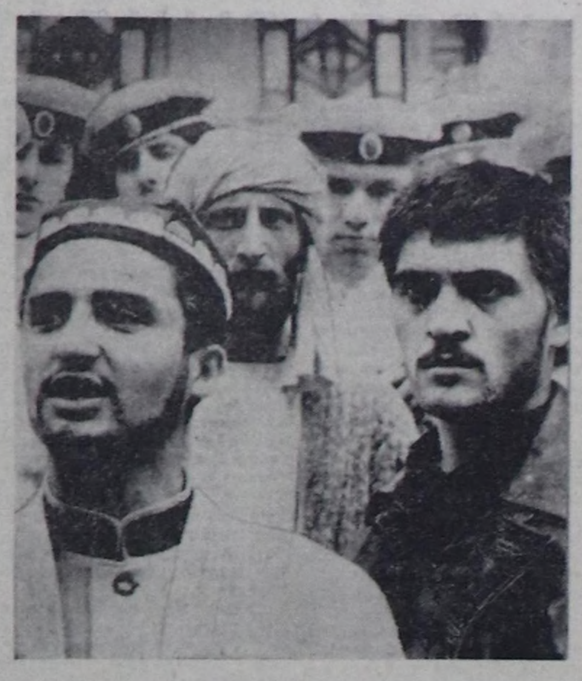

«Бүгү уран чүүлдерден биске эң чугулазы кино болур» деп, В. И. Ленин чугаалаан. Кино уран чүүлү Улуг Октябрь соонда ёзулуг улусчу, бүгү-ниитиниң сонуургаары, кижизидилге ужур-дузалыг чүүл апарган.

Амгы үеде чуртта 39 студиялар, 300 муң ажыг артистер, режиссёрлар, операторлар, чурукчулар, өске-даа хөй-хөй профессияның ажылдакчылары бар. Чүгле эрткен чылын уран-чечен 750 болгаш 7000 ажыг документалдыг фильмнерни тырттырып үндүрген.

ЧУРУКТАРДА: (үстүнде) «Таджикфильм» студияның Совет эрге-чагырганы тургускан-ының дугайында «Революцияга ынак мен» деп кинофильминден үзүндү. Литва киностудияның тырттырганы «Факт» (адаанда) дээр кинофильминде (режиссёр А. Грикявичуе, сценарист В. Жалакявичуе) Ада-чурттуң Улуг дайынының үезинде Пирчюпяй дээр литва суурну гитлержи фашистерниң орттедип, хуюктап каапканының дугайын көргүзүп турар.

СЭТА-ның фотохрониказы.

УДУРТУКЧУ ЭКИДЕ

Көдээниң культура айтырыглары

Көдээ чоннуң культура хандырылгазы — хүннүң чугула айтырыгларының бирээзи. Ындыг болуп-даа турган, ындыг болуп-даа турар. Бо талазы-биле бистиң районда чамдык кёскү ажылдар кылдынган. Бисте ам клуб, библиотека чок суурлар чок. Бай-Тал, Шүй болгаш Тээли суурларда делгем, чырык өрээлдерлиг Культура бажыңнары ажылдап турар.

А мен ол дугайында эвес, а бодумнуң чурттап, ажылдап турар суурум—«Тээли» совхозтуң Найырал салбырында культуравыстың төвү болур көдээ клуб кандыгыл дээрзиниң дугайында чугаалап көрейн.

Бир кезек үеде тус клубтуң соңга, хаалгазы-даа чок, аңаа инектер деваэлдээр чер апарган турганының дугайында «Шын» болгаш «Тываның аныяктары» солуннарга эң-не чидиг-биле шүгүмүүлеп турган чүве. А бо хүннерде ук клубта байдал экижип, өскерилген. Оон соңга, хаалгазын болгаш херим-кажаазын катап кылган. Шалазын тургаш,, кино көөрүнге эптиг кылдыр, шала чоорту ийлендир кылган. Ишти-даштын агартыр чугайлаан. Ам ынаар кире бээрге, чырыш дээр, көрүштүт, чараш. Утка-шынары хүннүң айтырыынга дүгжүп турар, дээштиг, уран-шевер кылдынган кёскү агитация бедик эстетиктиг деңнелгеге кылдынганы-биле онзаланып турар.

Ам ында яңзы-бүрү темалыг кежээлер, хуралдар, диспуттар, дайынның болгаш күш-ажылдың хоочуннары-биле ужуражылгалар, кино, концерт база бөлгүмнерниң доктаамал ажылдап турары чаңчыл апарган. Ол ышкаш, Ээр-Хавак көдээ Советиң тургустунганындан бээр чурум-сайгылга база экижээн. Көдээ клубтуң «Аян» агитбригадазы фермалар болгаш малчын коданнарже үнүүшкүннерин тускай график ёзугаар чорудуп турар. Оон программазы үргүлүг чаартынып, маршруттарын болгаш планнарын партком доктаамал бадылап берип турар.

А эгезинде бо клуб чүге кагдынган турганы? Ында байдал ам чүге экижип эгелээнил? Оон чылдагааны чүдел? Бо айтырыга харыы чаңгыс: кадрларны шын шилип алганында. Мурнунда маңаа аңаа-ла таварылга болган кижилер ажылдап, үнүп-кирип турганында-дыр дээрзин эгезинде фактылар бадыткап турар. Ам клубтуң эргелекчизи Алексей Евгеньевич Тандароол. Ол Кызылдың уран чүүл училищезиниң доозукчузу, культура шүгүмүнге ам он чеди чыл ажылдап турар база бир хоочун культура ажылдакчызы. Ол чуруп, бижип-даа, баянга-даа ойнап турда, шынап-ла сагыш дег кижи. Ол улуг, биче кижилер-биле база чугаалажып, ажылдап билир. Оон чедиишкинниг ажылының бир чажыды ында. Оон ынай, бодунуң херээн ыяк билир, анаа бердинген, ёзулуг специалист кижи-дир дээрзин ол хөйге көргүзүп шыдаандаа.

Кагдынган клубту ол бодунуң эки туразы-биле хүлээп алгаш, кызыл холу-биле кылчып тургаш, үстүнде чугаалаанывыс дег, сёгидип алган. Тандар-оол Евгеньевич чоокта чаа Москва хоорайга болган чүүлдерни сы базып турар дээе частыры болбас.

Дараазында ойнаар чүүлдер: биллиард, теннис, шыдыраа дээш, соңга пөстерни солуур ужурлуг. Барып-барып культура төвүнге, чамдык бажыңнарда дег, аңаа бөдүүн шокар пөстер азып каарга, таарышпас болгу дег. Ийи аал ишти чурттаар чавыс ыяш бажыңның ортузуидан дежип каап, клуб дээрге база таарышпае.

Суурда алды чүс ажыг кижи чурттап турар, түскай магазин, школа, эмнелге бар болганда база кандыг-даа хурал, кино, концерт, ужуражылгалар, байырлыг митингилер болгаш кежээлер бүгү масса чоннуң киржилгези чокта эртпес чүве болганда, «Тээли» совхозтуң Найырал салбырынга культураның болгаш дыштанылганың ёзулуг төвү болур чаа Культура бажыңын тудар ёйу келген.

С. САРЫГ-ООЛ.
Бай-Тайга район.

ГАСТРОЛЬДА

Тываның хөгжүм-шин театрының репертуарында бижиттинген шилерниң аразында Е. Тановаңың «Илбилиг согун» деп шинзи көстүп келген.

Хөй-хөй көрүкчүлерниң санал-оналдарын шин төнгенсоонда-ла дыңнагылаан мен.

ВИКТОР КУУЛАР (Чыраа-Бажы суур) — солун болгаш өөреникчилерге кедергей таарыжыр шин-дир. Меңээ эрткен үеде көргүскен сцена кончуг таарышты. Келир үеним тывыжык чараш көргүскеп.

АХМЕД ОНДАР (Сүт-Хөл, 5 харлыг).—Дыка солун шин-дир. Меңээ ол аажок таарышты.

Бо хүннерде ук шинии ойнап турар артистер, Эрзин, Тес-Хем районнарның чурттакчы чонунга бараан болуп ойнап чоруп турарлар. Ол бөлүктү артист Чөлбеней Ооржак удуртуп чоруур. Оларның планында — көдээ көрүкчүлер-биле ук шин дугайында чогаадыкчы ужуражылгалар кирип турар.

С. Токаның «Төңгүр-оол» деп шинзин Чөөн-Хемчик районнуң ажыл-ишчилеринде бараалгадып чоруурлар. Ук бөлүктү артист Хертек Ширин-оол удурткан.

Ш. АЛЕКСАНДРОВ.

МАРТ 30-ДЕН АПРЕЛЬ 1-ГЕ ЧЕДИР ТЕЛЕВИДЕНИЕ

МАРТ 30-ДЕ
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — «Ye». Информастыг программа. 8.40 — Эртенги гимнастика. 8.55— Е. Носов— «Усвятонуң демир бөрттүглери». Куйбышевтиң М. Горький аттыг үлегерлиг шин театрының фильм-шинизи. 11.20 — Телемедээлер. 11.23—15.30 — Чапсар. 15.30— Аът спортунга ССРЭ-ниң чемпиону дээш маргылдаа. Спорттуң «Битпа» комплексинден дамчыдылга. 16.15—Улустуң аллагалары. 16.30 — Уругларга фильм: «Чылбааратан үштүглер». 1-ги серия. 17.35—«Номчугаш неделязы». Уруглар номунуң Бүгү-россия неделязының ажыттынарының дугайында репортаж.

КЫЗЫЛДАН

18.30— Телемедээлер.

МОСКВАДАН

18.45 — «Бөгүн делегейде. 19.00— «Силерниң дилээнерни ёзугаар ужуражылга».

КЫЗЫЛДАН

20.00 — Телемедээлер. 20.10 — В. Ворфоломеев — «Кежеделер». Тываның хогжүм-шин театрының шинзи.

МОСКВАДАН

21.00 — «Ye». Информастыг программа. 21.35—Приморье крайның, Камчатка болгаш Сахалин областарның уран чүүл коллективтериниң конперти. 22.00—23.00— Бут бөмбүүнге ССРЭ чемпиону болур дээш маргылдаа. ЦСКА— «Пахтакор». 2-ги тайм. Львовтан дамчыдылга. Ол төнерге— Бөгүн делегейде. Информастыг үндүрүлге.

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

12.00 — Воронеж хоорайның Культура болгаш техника ордузунуң танцы-сам ансамблиниң концерти. 12.30—«Хөлүг чарыштар». 13.15—«Эстетиктиг кижизидилге». Чоп ортузунга бодун ап чоруурупун культуразы. 13.45—«Вовка өске оранда». Мультфильм. 14.05— «Экран өңнүктерни чыгган». ССРЭ — Венгрия. 14.25—Уругларга фильм. «Алёшканың аңпаанының». 15.25— Телемедээлер. 15.35—17.35—Чапсар.

КЫЗЫЛДАН

17.35— «Красноярск телевидениезиниң неделязы». ССРЭниң тургустунганындан бээр 60 чыл болурунга уткуштур. 18.30— Телемедээлер. 18.45— «Уран чүүл мастерлери—көдээниң ажыл-ишчилериңе». Конперт.

МОСКВАДАН

19.30 — «Тамчыктыг удуңар, чаштар!». «Хуулгаазының экран». 19.45—«Чүү? Кайа? Кажан?». Телевикторина. 21.00 — «Ye». Информастыг программа. 21.35—22.40— «Апаа-ла ай». Хөй серийлыг уран-чечен телефильм. 1-ги серия.

МАРТ 31-ДЕ
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00—«Ye». Информастыг программа. 8.40— Эртенги гимнастика. 8.55— «Кино аяш-оруктар клуву». 9.55—«Ааллдээрже үнүпкен». Уран-чечен фильм. 11.35—Телемедээлер. 11.40—15.05—Чапсар. 15.05 — «Көзээде бистиң-биле чоруур уе». А. М. Колонтайның амыдыралының болгаш ажылының дугайында документалдыг фильм. 15.45—Хол бөмбүүнге чурттар аразының маргылдаазы. Хереэжениер. ССРЭ-ниң 1-ги болгаш Кубаның шилиндек командаларының ужуражышкыны. Волгоградтан дамчыдылга. 16.15— Уругларга фильм. «Чылбааратан үштүглер». 2-ги серия. 17.20—Орус чугаа.

КЫЗЫЛДАН

17.50— Уругларга фильм. «Чингистен болгаш паворотниктен бүткен тоол». 18.05— Телемедээлер. 18.15—«Телечараа-чечен». Шоодуглуг тележурнал. 18.30— Телемедээлер.

МОСКВАДАН

18.45—Бөгүн делегейде. 19.05 —Эстон ССР-ниң эр улустуң күрүненин үлегерлиг хору ырлаар. Дирижёрлар—О. Ое болган К. Арени. 19.25—Апрель 1— чайгы, шакче шилчилге. 19.40—«ТТ-ниң экранынга эң баштайгы». «Чолдуг кижи». Уран-чечен фильм. 21.00— «Ye». Информастыг программа. 21.35 — 22.40 «Апаа-ла ай». Хөй серийлыг уран-чечен телефильм. 2-ги серия.

АПРЕЛЬ 1-ДЕ
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — «Ye». Информастыг программа. 8.40 — Эртенги гимнастика. 8.55 — «Горнистер, кыйгыга харылаңар!». 9.35 — «Чолдуг кижи». Уран-чечен фильм. 10.55—РСФСРниң алдарлыг артизи В. Горностаева Ф. Шопеннің чогаалдарын күүседир. (Фортепиано). 11.25 — Телемедээлер. 11.30— 14.15— Чапсар. 14.15— «Өңнүктер экраны». Социалистиг чурттарның документалдыг фильмнеринең программазы: «Болгар суур» (БҮР), «Улуг Фатрда час» (ЧССР). «Ону пар фабриказы деп адаар». (ГДР). 15.15— Аныяктарга музыка программазы. Беседаны музыковед Ж. Дозорцева кылыр. 17.15— Уруглар номунуң Бүгү делегей хүнүнге уткуштур «Номчугаш быжыңы» деп документалдыг телефильм. 17.30 — «Шыдыраа школазы». Разрядчылар классы. 18.00 — «Миллионнарның ленинчи университединең». «Камналгалыг экономика». Телекөрүкчүлер айтырыгларына харыылар.

КЫЗЫЛДАН

18.30 —Телемедээлер.

МОСКВАДАН

18.45 —Бөгүн делегейде.

КЫЗЫЛДАН

19.00 —«Делегей байдалының дончулалы». 19.15—Телемедээлер. 19.25 —Чаңгылдар.

МОСКВАДАН

19.30 — «Томүйлаңкын». Уран-чечен телефильмниң баштайгы көргүзүү. 21.00 — «Ye». Информастыг программа. 21.35—22.40 — «Апаа-ла ай». Хөй серийлыг уран-чечен телефильм. 3-кү серия.

КӨРҮКЧҮЛЕРГЕ БАРААЛГАДЫР

Бистиң корреспондентивис Бүгү делегейниң театр хүнүнүң будүүзүнде республиканың хогжүм-шин театрының чогаадыкчы чамдык ажылдакчыларынга ужурашкаш, интервью алган. Оларның допчу харыылары парладывыс.

К. САГДЫ, Тыва АССР-ниң алдарлыг артизи, режиссёр:

— Чогаалчы Е. Тановаңың **уругларга** бижээни «Илбилиг согун» деп фантастиктиг шинизин тургусканым соонда, татар драмадургы Шариф Хусаиновтуң «Аваңың ак платьезин» дээр үш кежегелиг драмазын ажылдап турар мен. Аваңың арыг ак сеткилиниң мурнунга ажы-төлүнүң хамааты, кижизиг хүлээлгелерин хаара тудуп турар шин чүве. Ава дээрге — не-чурт, чон деп чүве илдеп. Чаңгыс неңиң төлдери бизин аңгы-аңгы ажы-чанныг, овур-хевирлиг деп чүвени ук шиидеп көөр силер.

Ук шинии ССРЭ-ниң тургустунганының 60 чылынга тураскаатказ Бүгү-эвилелдиң национал драматургия фестивалынга киириштиреринге күзеп турар бис.

Х. ШИРИИН-ООЛ, артист:

— Студент чылдарымдан-на Александр Сергеевич Пушкиниң «Бичии трагедияларынга» ынак болгаш ону тыва театрның сценазынга тургузарын күзеп чордум. Мээң ол күзелимни эш-өөрүм деткээн, чаңгыс аай бодалдыгларым тыптып келген. Ынчангаш бистер пландан дашкаар улуг шүлүкчүүнүң «Моцарт биле Сальери», «Харам рыцарь» деп бичии трагедияларын бо хүннерде белеткеп тур бис. Бистиң бо эгелээшкинивисти театрның кол режиссёру — РСФСР-ниң алдарлыг артизи С. Оюн деткип, режиссёрувус болганы өөрүнчүг. Бичии трагедияларда менден аңгыда, Тыва АССР-ниң алдарлыг артистери А. Таванай, Ч. Монгуш, артистер Д. Монгуш, В. Накеып, А. Ондар белеткеннип, күзелдиг ажылдап турарлар.

Бистиң бо ажылывысты көрүкчүлер апрель айда телевиденениң ак-көк экранындан көөрлер. Телеппин кылдыр кылып турар бис. Оон соонда театрның сценазынче шилчий бээр боор деп идегээр бис. Чүге дизе, каш чылдар мурнунда кыргыс драматург М. Байджиевтиң «Мөөрей» деп шинизин база-ла боттарывыс күүвүүс-биле пландан дашкаар ажылдап кылдывыс. Ол шин театрга солун шилерниң бирээзи болганын билир боор силер.

А. ОНДАР (Шеми), артист.

— Сөөлгү үеде «Илбилиг согунда» школачы оол Мергенниң фантастиктиг аян-чоруктуг ролюнга ойнадым. Бо хүннерде «Аваңың ак платьезин» деп татар шиидеп иеңнихеймер оглу—Саяны көрүкчүлерге таныштырар дээш ажылдап турар мен. Оон ангыда театрның концерттеринге киржип, А. Чеховтуң кежээзинге улуг чогаалчының «Өөрүшкү» деп чечен чугаазын хуумда белеткеп алгаш, помчудум.

Ч. ОНДАР, артист, аныяк драматург.

— Артист ажылым аайы-биле аныяк режиссёр А. Ооржактың белеткеп турары, Ленинград чогаалчызы В. Зимниниң «Дилгижектер чораан иргин» деп шинизинде киржип турар мен. Мөөгүлер дугайында ыры, таңылыг, чаптанчыг-чараш шин бичии уругларга белээвис болур.

«730 хүннер болгаш дүнер» деп шинниң соонда, чаа шилерни база бижиглеливис. «Ырякта сылдыс» деп аттыг шинни «Чалым-Хая» чогаал каттыжышкынынга сайгартым, а «Эрги сорбуу» деп драмамны театрның уран чүүл чөвүлели помчуп турар. Ажылдап-ла турар мындыг мен. Ажыл кажан-даа халас барбас дээрзинге идегелим улуг.

В. СЕРЕН-ООЛ.

СПОРТКА ЫНАКТАР

Күш-дамыр кижизидилгезинге доктаамал кичээнгейни салып турар коллективтерге Кызылда дөрт дугаар ПТУ хамааржыр. Ында тургустунган күш-культура човулелин училище директору В. П. Павлов удуртуп турар. Човулелдиң составында башкылар, будүүрүлге өөредилгезинин мастерлери, спортка иденкейлиг сургуулдар кирип турар. Чижээ, оон кежигүннери Имма Оолак, Ирина Чомбүрек чиик атлетиканың бирги разрядчылары, оң алды харлыг Чула Монгуш чоокта чаа ССРЭ-ниң хостуг хүрешке спорт мастеринге кандидат атты Хабаровскиге эртken маргылдаага чедип алган.

— Кандыг-даа ажылга чедишкин активти шын шилип алырындан, аңаа даянып ажылдаарындан хамааржыр. Болүк бүрүзүнде күш-дамыр кижизидилгезиниң организакчылары ажылдап турар. Оларның ажылын углап, аныяк актив-биле сумележип ажылдап келген бис—деп, училищеде күш-культура ажылының организакчызы А. Ф. Борхонов чугаалап турар.

Бо өөредилге чери спорттуң 41 инструктор-методистерин, 37 хөй-шиитти судьяларын белеткээн. «Сургуул бүрүзү—ГТО демдектиг эдилекчизи» деп кыйгының адаа-биле күш-культура коллективи ажылдап турар. Училищеге өөренирибиле кээп турар оолдар, уругларның күш-дамыр кижизидилгезиниң талазы-биле белеткели аңгы-аңгы. Оларның аразында спортка ынактардаа, оон шала хооруктар-даа бар. Спорт човулелиниң кол сорулгазы — кижи бүрүзүн күш-культура болгаш спортчо хаара тударын. Ынчангаш өөредилге чылының дургузунда спортчу секцияларның ажылынга, күш-культура болгаш спортка тураскаатkан кежээлер эртип турар.

Чыл санында-ла өөредилге эгелээри-биле кады спортчу спартакиаданы эрттирери чаңчыл апарган. Ынчап солун оюннарын училищениң дээре спортчулары көргүзер, чаа келген оолдар, уруглар бо өөредилге черинiң спортчу чаңчылдарын билип ап эгелээр, спорт секцияларынга аттарын бижидип алырлар. Мында спорттуң оң бир секцияларын бар. Үш чүс ажыг сургуул— (өөренип турарларның чартыынган хой кезин) ында хаара туттунган. Эрткен чылын ГТО нормазының үшкү чадазын 320 кижи дужааган. Сургуулдарның алдызы бирги разрядтың, 275-и массалыг разрядтарның спортчулары.

Күш-культура болгаш спортту массалыг болдурарынга таарымчалыг байдал училищеде тургустунган. Училищеде ийи спорт залы, боодалга шолу, 150 эжеш хаак, спорт шолдери, хоккей коробказы бар. ПТУ-ну дооскаш, будүүрүлгеде макталдыг ажылдап база шериг албанын эки эрттирип чоруурлар эвээш эвес. Оларның аразында Владимир Монгуш, Александр Дубовик, Валерий Часкал-оол, Александр Муравьёв болгаш өскелер-даа бар.

Бо чыл—онзагай. Удавас комсомолдуң XIX съездизи эртер, ССРЭ-ниң тургустунганының 60 чыл ою база чоокшулап орар. Бо чугула болуушкуннарны сургуулдар спортчу чедишкиннер-биле уткуурлар. Ылагыя училищениң эң дээре спортчулары республиканың спортчу алдарын Сыктывкарга, Грозныйга, Красноярскиге болгаш РСФСР-ниң өске-даа хоорайларынга база камгалап, маргылдааларга киржир.

Л. МОНГУШ.

СПОРТ • СПОРТ • СПОРТ

ЗОНА МАРГЫЛДААЗЫ

Школачылардың часкы дыштанылгазының үезинде бистиң республиканың найысылалынга солун маргылдаалар хөйү-биле болуп эрткен. Оларның бирээзинге школачыларның волейболга Сибирь зоназының маргылдаазы хамааржыр. Ук зонаның чемпионун илередиря-биле солун маргылдаага Иркутск областың, Красноярск крайның, Бурят болгаш Тыва АССРлерниң оолдарның база уругларның шилиндек командаларының киришкен.

Кызылдың «Херел» спорт залынга үргүлүүлеп келген солун маргылдааның түңнелинде оолдарның аразынга Иркутск областың Усолье-Сибирск хоорайдан келген шилиндек команда чаңгыс-даа командага уттурбайн, бирги черни бүүдрелдни-биле ээлээн. Оларның-биле ачыг-дачыр тутчуштар хире шыырак команда база чок болган. Бурят АССР-ден келген школачылар ийиги черни алганнар.

Бистиң республиканың школачыларының шилиндек командазы Красноярск крайдан келген оолдар-биле шаңналдыг үшкү чер дээш ойнааннар. Маңаа бистиң чаңгыс чер чурттугларывыс бир демнинг, аваангыр, кашпагай ойнап тургаш, ол команданы 3:0 санга уткаш, үшкү шанналдын эдилекчилери болганнар.

Уругларның аразынга Сибирь зоназының чемпиону ат дээш солун оюн Бурят АССР биле Иркутск областың школачыларының аразынга болган. Командаларның волейболистери түңнел ужуражылгага эки белеткенген. Кайы-даа талазында күштүг кагыгларны кылып, камгаланып, бдокту салып билир уруглар хөй. Ынчангаш олар баштайгы ужуражылгада бирээзи удуп, оон соонда ескези удуп турганнар.

Дөрткү ужуражылга соонда сан 2:2 апарган. Хамык чүвениң чүгле бешки оюн шиитширлээн. Аңаа Иркутск областың школачылары тиилелгени чедип алгаш, Сибирь зоназының чемпиону болганнар. А бистиң республиканың школачылары чаңгыс-даа тиилелгени чедип албайн эң сөөлгү черни ээлээннер.

В. ЧАДАМБА.

ЧУРУКТА: Иркутск область биле Бурят АССР-ниң уругларының аразында зонаның чемпиону ат дээш оюн үезинде.

Редактор В. С. ШАРАВИЙ.

агаар

Кызылдың агаар станциязының медээзинден ёзугаар алырга, республикага бөгүн шокар булуттаар, чамдык черлерге быскан хар чаар. Агаарның температуразы дүне 12—17, хүндүс 2—7 градус соор. Барыын углапмышкынның хаттың кужу секундада 3—8 метр чедер.

Кызылга шокар булуттаар, хар чагбас. Агаарның температуразы дүне 11—13, хүндүс 2—4 градус соор.

КИНО

МАРТ 30-ДЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Андрюс» 9.30, «Ынакшыыр уе келген» (2 серийлыг) 11.20, 14.10, 17.00, 20.00 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Чеди идегелдин солангызы» 9.00, 15.50, «Истекчин» (2 серийлыг). 10.30, 13.10, «Улуг Самоед» (2 серийлыг) 17.35, 20.25 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Кызыгаарлы Алый» деп ыт» 12.00, «Мээң ашаам болуп көрүңер» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 (узаткан) шактарда.

«ВОСТОК»: «Чедир өөнүң Наполеон III» 13.00, «Албадаттырып алганнар» (2 серийлыг) 14.50, 17.30, 20.10 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: «Шокар рейс» 16.00, 20.30, «Дөрт мушкетёр» 18.00 шактарда.

«Шамбалыг» совхозтуң дирекциязы, ында партком болган ажылчын комитеди 1933 чылдан бээр СЭКП кежигүнү, персоналдыг пенсионер

Монгуш Көк-оолович
БАЗЫР-ООЛДУҢ

мөчүзинин дыңнатшынаан, оон төрелдеринге болгаш чоок кижилеринге ханы кажыдалыш илергейлен тур.

Редакциянның адреси: 667000, Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу бажың № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 2-24-63, редакторнуң оралакчыларының 2-35-24, 2-23-54, харыысалгалыг секретарының 2-23-35, секретарлаттың 2-23-35, партийзи амыдырал болгаш совет тургузуг калдистериниң 2-37-13, пропаганда калдизиниң 2-31-75, культураа калдизиниң 2-23-54, көдээ ажыл-агый калдизиниң 2-24-47, үлегер калдизиниң 2-31-75, чагаа калдизиниң 2-41-27, информация калдизиниң 2-20-60, корректорларның 2-27-41, бухгалтерияның 2-12-45, солун келбейн барганда 2-32-75 телефонче долгаар.

Чагыг № 878.

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ниң Министрлер Човулелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының херектериниң талазы-биле эргелелиниң типографиязы. (Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 1). ТС—00306.